

Anti-keynesianisme

Het aantal economen dat het einde van het keynesiaanse tijdperk verkondigt en dat de keynesiaanse stabiliseringspolitiek afzweert, neemt gestadig toe. En sneller misschien nog dan hun aantal neemt hun invloed op de economische theorie toe. De anti-keynesianen hebben de wind mee. Het keynesiaanse paradigma, dat leert dat het mogelijk is door een goed gedoseerde monetaire en begrotingspolitiek onevenwichtigheden met betrekking tot werkloosheid en inflatie te stabiliseren, is in de jaren zeventig uitgehold. Tegen een simultane stijging van werkloosheid en inflatie schijnt de keynesiaanse receptuur niet opgewassen.

De aanval op het keynesianisme is ingezet op verschillende fronten. Het meest de aandacht heeft het conflict tussen keynesianen en monetaristen getrokken. De monetaristen huldigen de opvatting dat de particuliere sector van de economie dank zij de werking van relatieve prijzen in wezen stabiel is. Er is geen behoefte aan een stabiliseringspolitiek door middel van overheidsimpulsen; integendeel, een anti-cyclisch begrotingsbeleid zal de instabiliteit eerder doen toenemen dan verminderen. Wanneer er schommelingen in productie, bestedingen, werkgelegenheid en inflatie optreden, zijn die het gevolg van monetaire impulsen. Beheersing van de economie vereist beheersing van de geldgroei door het stellen van een vaste geldgroeiregel 1).

Over een geheel andere boeg gooien het bepaalde institutionele economen die stellen dat het keynesiaanse recept door politici wordt misbruikt. Politici grijpen de keynesiaanse theorie aan om geld uit te kunnen geven zonder tegelijkertijd de rekening aan de burgers te presenteren. De begrotingspolitiek wordt asymmetrisch toegepast: alleen in expansieve richting. Dat leidt tot een te sterke groei van de collectieve sector, roept inflatie op en brengt de vrije markteconomie in gevaar.

Ongetwijfeld bevat zowel de monetaire als de institutionele kritiek op de praktijk van de keynesiaanse stabiliseringspolitiek juiste elementen. De betekenis van de geldhoeveelheid als een determinant van de totale bestedingen is lange tijd veronachtzaamd en het staat buiten kijf dat de politieke haalbaarheid van begrotingstekorten groter is dan die van begrotingsoverschotten. Het gaat echter te ver om op grond van deze constatering het algehele faillissement van het keynesiaanse „demand management” uit te spreken 2).

De oorzaak van het feit dat de keynesiaanse politiek in de jaren zeventig weinig heeft kunnen bijdragen tot het oplossen van de structurele economische problemen moet veeleer worden gezocht in het geheel nieuwe karakter van de verstoringen die zich voordeden: geen vraagschommelingen, maar

vooral onevenwichtigheden aan de aanbodzijde waartegen een begrotingspolitiek weinig kan uitrichten en waarop de economische theorie in feite nog geen samenhangende visie heeft ontwikkeld.

Intussen hebben het scepticisme van de anti-keynesianen ten aanzien van de effectiviteit van het overheidsingrijpen en hun aandacht voor een onbelemmerde werking van het prijsmechanisme de nodige politieke aandacht getrokken. Hoewel de anti-keynesiaanse economen zelf over het algemeen niet politiek actief zijn, hebben hun ideeën gretig aftrek gevonden bij groeperingen van neo-liberalen en conservatieven — of hoe zij zich zelf ook noemen — die de rol van de overheid in het economisch leven zoveel mogelijk willen terugdringen. Met name in de VS en Frankrijk neemt de invloed van deze groeperingen momenteel onmiskenbaar toe 3). In Nederland hebben hun opvattingen (nog) weinig of geen wortel geschoten.

Kritiek op de effectiviteit van het overheidsingrijpen in de economie is terecht en begrijpelijk. Voor de nieuwe problemen van de jaren zeventig zijn onvoldoende adequate oplossingen aangedragen. Het getuigt echter van een te mechanische denkwijze te veronderstellen dat de exogene schokken die het gevolg zijn van technische ontwikkelingen en internationale machts- en marktverschuivingen, met een vaste geldgroeiregel of een beroep op de „laissez faire”-formule kunnen worden opgevangen. Een grote rol van de overheid in het economische proces is een wezenlijk kenmerk van de economische structuur geworden. Herbezinning op die rol is geboden, maar dat is niet hetzelfde als de zwarte piet bij het overheidsbeleid leggen en vervolgens de klok veertig jaar terugdraaien.

L. van der Geest

1) Illustratief voor de praktische aanbevelingen waartoe monetaristen op grond van hun theorieën komen, is het rapport van de Shadow European Economic Policy Committee, *Policy statement and position papers*, Brussel, 29-31 mei 1978.

2) Zie ook W. Siddré in de column van deze week.

3) Wat betreft de VS zie b.v. het artikel: *The new economists*, *Newsweek*, 3 juli 1978; wat betreft Frankrijk zie: Pierre Drouin, *Feux croisés sur l'Etat*, *Le Monde*, 13 mei 1978.

Inhoud

<i>Drs. L. van der Geest:</i>	
Anti-keynesianisme	837
Column	
Hoe dood is Keynes?, door <i>Drs. W. Siddré</i>	839
<i>Drs. D. J. Langstraat:</i>	
De visserij in Europees vaarwater	840
(Foto's beschikbaar gesteld door het Ministerie van Landbouwen Visserij en gemaakt door de heren Emmens en Westerduin)	
<i>Drs. A. J. van der Meer:</i>	
De Nehem en de economische orde	848
<i>Drs. A. H. A. van der Meer:</i>	
Jaarverslag van de Bank voor Internationale Betalingen: minder optimistisch	851
Europa-bladwijzer	
Integratie en de coördinatie van het economische beleid van de lidstaten, door <i>Drs. E. A. Mangé</i>	856
Vacatures	858
Boekennieuws	
R. Wijkstra: Werkgelegenheid — een zaak van welzijn, door <i>Drs. L. Hoffman</i>	859
Mauk Mulder: The daily power game, door <i>Drs. W. A. Arts</i>	860

ESB toont elke week opnieuw aan hoe verrassend economie kan zijn.

Hierbij geef ik mij op voor een abonnement op *Economisch Statistische Berichten*.

NAAM:

STRAAT:

PLAATS:

Evt.: no. collegekaart (studentenabonnement):

Ingangsdatum:

Ongefrankeerd opzenden aan*: ESB;
Antwoordnummer 2524
3000 VB ROTTERDAM Handtekening:

*Dit adres alleen gebruiken voor opgeven van abonnementen.

Weekblad van de Stichting Het Nederlands Economisch Instituut

Redactie

Commissie van redactie: H. C. Bos, R. Iwema, L. H. Klaassen, H. W. Lambers, P. J. Montagne, J. H. P. Paelinck, A. de Wit.
Redacteur-secretaris: L. van der Geest.
Redactie-medewerker: T. de Bruin.

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, 3062 PA Rotterdam; kopij voor de redactie: postbus 4224 3006 AE Rotterdam.
Tel. (010) 14 55 11, administratie: toestel 3701, redactie: toestel 3790.
Bij adreswijziging s.v.p. steeds adresbandje meesturen.

Kopij voor de redactie: in tweevoud, getypt, dubbele regelafstand, brede marge.

Abonnementsprijs: f. 137,28 per kalenderjaar (incl. 4% BTW); studenten f. 96,72 (incl. 4% BTW), franco per post voor Nederland, België, Luxemburg, overzeese rijkdelen (zeepost).
Abonnementen kunnen ingaan op elke gewenste datum, maar slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Betaling: Abonnementen en contributies (na ontvangst van stortings/giro-acceptkaart) op girorekening no. 122945, of op bankrekeningno. 25.50.56.877 van Bank Mees & Hope NV, Coolsingel 93, 3012 AE Rotterdam, t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam.

Losse nummers: Prijs van dit nummer f. 3,30 (incl. 4% BTW en portokosten). Bestellingen van losse nummers uitsluitend door overmaking van de hierboven vermelde prijs op girorekening no. 122945 t.n.v. Economisch Statistische Berichten te Rotterdam met vermelding van datum en nummer van het gewenste exemplaar.

Advertentieverkoop:

Roelants/EPR
Postbus 53021,
2505 AA Den Haag
Telefoon (070) 50 33 00
Telex 33101

Alle orders worden afgesloten en uitgevoerd overeenkomstig de Regelen voor het Advertentiewezen.

Stichting
Het Nederlands Economisch Instituut

Adres: Burgemeester Oudlaan 50, 3062 PA Rotterdam, tel. (010) 14 55 11.

Onderzoekafdelingen:
Arbeidsmarktonderzoek
Balanced International Growth
Bedrijfs-Economisch Onderzoek
Economisch-Technisch Onderzoek
Vestigingspatronen
Macro-Economisch Onderzoek
Projectstudies Ontwikkelingslanden
Regionaal Onderzoek
Statistisch-Mathematisch Onderzoek
Transport-Economisch Onderzoek

Hoe dood is Keynes?

Onder deze titel publiceerde 1) James Tobin een lezing uit 1977. Waarschijnlijk is Tobin voor vele lezers van dit blad geen onbekende; hij publiceert al sedert 1941 over Keynes, en doet dat nog. De vraag die hij zich stelde, is de moeite van het beantwoorden waard, vooral ook omdat zelfs R. Nixon en Milton Friedman zich zelf eens keynesianen noemden. En als „we are all keynesians now” waar is, dan wordt het tijd om te zien of we moeten rouwen.

Op welke wijze beantwoorde Tobin de vraag: „Hoe dood is Keynes”? Hij begint met vier centrale proposities uit de *General theory* te recapituleren, en hij vraagt zich vervolgens af „how they stand up to current history”. Ik zal deze proposities hier herhalen, overigens enigermate parafraserend vanwege de krappe beschikbare ruimte. Na Tobins commentaar op deze proposities, geef ik de lezer de mening van J. Pen, eens onze Nederlandse super-keynesiaan. Per slot van rekening heeft Pen onlangs te zamen met L. J. van Gernerden een nieuwe *Macro-economie* 2) geschreven, gecentreerd rondom drie werelden: een klassieke, een keynesiaanse en een monetaire wereld.

Tobins *eerste* van de vier centrale proposities: in moderne, industriële, kapitalistische landen reageren lonen en prijzen slechts langzaam op een aanbodoverschot; schommelingen in de vraag naar goederen en diensten vinden hun weerslag in de productie, maar zij worden nauwelijks geabsorbeerd in de prijzen. Tobin vindt deze propositie nog steeds niet irrelevant voor de dag van vandaag, Pen heeft een andere kijk op het wezen van de keynesiaanse theorie. Prijzen en lonen zijn bij Keynes niet star. Zij zijn voor Keynes „onbelangrijk en oninteressant” 3), omdat de geaggregeerde vraag- en aanbodcurven ongevoelig zijn voor veranderingen in het prijsniveau.

Tobins *tweede* propositie vloeit direct voort uit de eerste. Lange perioden met onvrijwillige werkloosheid kunnen het gevolg zijn van de ongevoeligheid van lonen en prijzen voor marktkrachten. Zij die willen werken tegen de lopende reële loonvoet kunnen geen werk vinden tegen die of een lagere reële loonvoet. Zij hebben geen effectieve middelen om hun beschikbaarheid te signaleren. Tot zover Tobin. Hij gelooft niet dat het concept „onvrijwillige werkloosheid” een dwaas concept is. Als ik Pen goed heb gelezen, bespeur ik bij hem toch een meer relati-

verende houding. Ik citeer: „De werkloosheid is in zekere zin vrijwillig. Natuurlijk niet omdat de werkloze zijn situatie in vrijheid heeft gekozen, maar omdat de samenleving, macro-economisch, voorrang geeft aan andere doelstellingen dan de werkloosheidsbestrijding 4). Tobin stelt dat de werklozen hun beschikbaarheid niet kunnen signaleren. Zij kunnen er niets aan doen. Pen stelt: wij zouden er wel wat aan kunnen doen, als wij maar een prijs willen betalen. Maar misschien vinden wij die prijs te hoog. Er zijn te veel veto-groepen die een actief beleid in de weg staan. Uiteraard volgen in de aula-pocket dan enkele smakelijke verhalen over die veto-groepen. Terecht noemt Pen die paragrafen oefeningen in politieke betrekkelijkheid.

Tobins *derde* propositie betreft de investeringen. Investerings hangen in de keynesiaanse gedachtengang af van winstverwachtingen op lange termijn en van verwachte risico's. Als die verwachtingen niet gunstig zijn, kan een lichte teruggang in de economische activiteit gemakkelijk uitgroeien tot een langdurige depressie. Tobin ziet nog geen enkele reden om deze keynesiaanse ideeën te begraven. Als wij afzien van details, zal Pen waarschijnlijk Tobin wel willen bijvalen 5), hoewel hij afstand neemt van het begrip „marginal efficiency of capital”.

Ten slotte komen wij toe aan de *vierde* propositie. Als lonen en prijzen snel zouden reageren op veranderingen in de marktomstandigheden, zelfs dan zou deze flexibiliteit niet noodzakelijkerwijs een economie, onderhevig aan verstoringen, stabiliseren. Keynes geloofde niet dat het marktmechanisme corrigerende en naar evenwicht tenderende krachten bevat. Tobin geeft toe op dit punt weinig empirische evidentie te kunnen aanvoeren, maar hij onderschrijft nog steeds het keynesiaanse scepticisme op dit punt. Pen stelt: „het prijsmechanisme leidt niet tot een volmaakte besturing van het economische leven. Maar de fundamentele krachten die de klassieke theorie in het licht stelt, zijn wel aan het werk — onder de oppervlakte, soms zachtjes, soms sterk” 6).

Vatten wij samen. Tobin vindt dat geen van de vier centrale keynesiaanse

proposities inconsistent is met het hedendaagse economische landschap, „here or in other advanced democratic capitalist countries”. Ten minste voor drie proposities kan gewezen worden op empirische steun. Van Pen geloof ik dat hij nu genuanceerder is. Vroeger was *Moderne economie* voor hem identiek met (keynesiaanse) *Macro-economie*. Maar nu zal hij minder gemakkelijk eens en voor altijd de vier centrale keynesiaanse proposities à la Tobin onderschrijven.

Hoe dood is Keynes? Mijn antwoord op deze vraag luidt: soms springlevend, soms schijndood. En uiteraard bedoel ik daarmee dat de veronderstellingen voor een typisch keynesiaanse analyse soms meer, soms minder actueel zijn. Het is geen eenvoudige zaak om dat te onderzoeken. Waarschijnlijk kan Nederland gedurende de jaren zeventig niet worden gekenmerkt als een land dat zonder meer voldoet aan de keynesiaanse veronderstellingen. Er is wel eens berekend dat de werkloosheid van slechts 75.000 van de 210.000 personen te wijten is aan een gebrek aan bestedingen. Deze verhouding was misschien in het begin van de jaren zestig nog ongunstiger voor het keynesiaanse paradigma. Tobin acht de huidige economische toestand in Amerika rijp voor een behandeling à la Keynes. In zijn artikel onderzoekt hij waarom er zoveel weerstand bestaat tegen de keynesiaanse diagnose en remedies om de werkloosheid te bestrijden. Ik kan daar nu niet verder op ingaan. Vermeldenswaard is dat Tobin gelooft dat mensen bang zijn voor de remedies die uit de diagnose volgen. Misschien zou Pen zeggen: men wil de politieke prijs er niet voor betalen.

W. Sijddé

1) Economic inquiry, *Journal of the Western Economic Association*, vol. XV, no. 4, oktober 1977.

2) J. Pen en L. J. van Gernerden, *Macro-economie*, Aula-boeken 612, 1977, 392 blz.

3) Zie *Macro-economie*, blz. 85 en 86.

4) Zie *Macro-economie*, blz. 365 en 376.

5) Zie *Macro-economie*, blz. 83.

6) Zie *Macro-economie*, blz. 61.

De visserij in Europees vaarwater

DRS. D. J. LANGSTRAAT

De problematiek van de overbevissing mag zich in een ruime belangstelling verheugen. Dat de problemen gecompliceerder zijn dan vaak wordt gesuggereerd moge blijken uit onderstaand artikel. De auteur, adjunct-secretaris bij het Visserijwetenschappelijk Instituut te Den Haag, verwijt o.a. de biologen in hun analyses een onjuist uitgangspunt te hanteren door geen rekening te houden met de consequenties van het herstel van de ene vissoort voor de andere. Dit leidt volgens de auteur tot het opleggen van hogere vangstbeperkingen dan noodzakelijk is.

Inleiding

De problemen rondom de Europese visserijpolitiek hebben de visserij de laatste jaren sterk onder de publieke aandacht gebracht. Zo ook recentelijk in een redactioneel artikel in *ESB* 1). De meeste publikaties beperken zich tot het vraagstuk van uitputting van de visstapels 2). Dit onderwerp kwam vooral in de publieke belangstelling te staan sinds de publikaties van de Club van Rome. In beperkter kring is in het verleden reeds herhaaldelijk aandacht aan dit onderwerp besteed, getuige onder meer publikaties van Graham 3) en Boelmans Kranenburg. De laatste auteur maakt duidelijk dat zelfs in de zeventiende eeuw men zich al met deze problematiek bezighield 4).

De huidige problemen in de visserij houden echter niet alleen verband met een te sterke bevissing van bepaalde vissoorten, maar vinden ook hun oorzaak in de discussie omtrent eigendomsrecht inzake de aanwezige visvoorraden, alsmede het nog onvoldoende ingespeeld raken van de Europese Commissie en haar ambtelijke staf op de visserijproblematiek.

De discussie over het eigendomsrecht vloeit voort uit het feit dat de Britten en de Ieren steeds een grote weerzin hebben getoond tegen het bij het EG-toetredingsverdrag in 1972 overeengekomen en in een verordening van de Raad van de Europese Gemeenschap in 1976 5) nog eens benadrukte recht van vrije toegang tot elkaars wateren. De daaruit voortgekomen discussies hebben geleid tot een aantal politieke beslissingen welke van ingrijpende invloed zijn voor de visserij van sommige lidstaten. Het Ierse en vooral het Britse optreden lijkt bovendien een belangrijke belemmering te vormen voor het zich goed inwerken van de ambtelijke staf in Brussel in de visserijproblemen, hetgeen zijn weerslag heeft in de beleidsvoorstellen welke de Europese Commissie aan de Europese Ministerraad doet. Uitgaande van mijn ervaringen m.b.t. de Nederlandse visserij wordt onderstaand een beeld gegeven van de thans geldende visserijproblematiek.

Het begrip overbevissing

Individuele vissers en reders hebben in het verleden wel de neiging gehad te spreken van overbevissing wanneer bij een toename van de visserij-intensiteit na een aanvankelijke stijging van de vangsten op de lange termijn de vangsten per schip lager werden. Wanneer echter het totaal der vangsten op de lange termijn hoger ligt dan in het verleden kan geen sprake zijn van overbevissing. In dat geval werd de betreffende vissoort onderbevist of is de visvoorraad als gevolg van wijzigingen in het ecosysteem op een permanent hoger niveau gekomen.

Biologen spreken over overbevissing wanneer een grotere visserij-inspanning plaatsvindt dan nodig is om een duurzaam maximale vangst te behalen. Overbevissing hoeft niet in de eerste plaats te betekenen dat een vissoort met uitroeiing wordt bedreigd. Het produktievermogen van de visstapel neemt in geval van overbevissing meestal geleidelijk af. Vernietiging van de visstand dreigt wel bij zeer ernstige vormen van intensieve bevissing. In dat geval wordt de visstand zo klein dat het broedsucces onzeker wordt.

In economische zin is sprake van overbevissing wanneer overinvestering in produktiemiddelen ten opzichte van te realiseren vangsten plaatsvindt 6). In veel gevallen betekent dit ook dat de visstand tot een commercieel niet exploiteerbaar niveau wordt gereduceerd.

Het biologisch en economisch optimum behoeven niet vlak bij elkaar te liggen en kunnen zelfs sterk verschillen wanneer het een door de individuele ondernemer toegepaste benadering betreft. Het economisch optimum kan bovendien verschuiven met veranderingen in de prijs, de vraag naar de betreffende vissoort en de kosten. Het hanteren van het begrip overbevissing kan daarom tot misverstanden leiden. Het kan te meer tot misverstanden leiden omdat de buitenstaander bij het horen van het woord overbevissing de indruk kan krijgen dat de zee wordt leeggevisst. Dit is echter geenszins het geval. Elders in dit artikel wordt hierop nader ingegaan. Gezien de mogelijkheid tot uiteenlopende interpretatie van het begrip overbevissing is zorgvuldigheid bij het hanteren ervan gewenst. Het is zelfs de vraag of niet dient te worden gezocht naar een ander woord dat minder tot misverstanden aanleiding kan geven.

1) T. de Bruin, Overbevissing. *ESB*, 12 april 1978, blz. 345.

2) Zie o.m. C. W. Clark, The economics of overexploitation, *Science*, vol. 181, blz. 630-634.

3) M. Graham, *The fishgate*, Londen, 1943.

4) H. A. H. Kranenburg, *De zeevisserij van Holland in de tijd der Republiek*, Amsterdam, 1946.

5) Zie verordening (EG) nr. 101/76 van de Raad van 19 januari 1976 houdende de totstandbrenging van een gemeenschappelijk structuurbeleid in de visserijsector, *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, nr. L 20, 28 januari 1976.

6) Zie W. P. Davidse, J. de Jager, R. Rijnveld, W. Smit en J. W. de Wilde, *De Nederlandse zeevisserij op de drempel van een nieuw tijdvak*, Mededeling 127 van het Landbouwkundig Economisch Instituut (LEI), Den Haag, april 1975, blz. 18.

Oorzaken

Het ontstaan van biologische overbevising valt te verklaren uit de volgende factoren:

- vrij gebruik van visgronden;
- technologische vooruitgang;
- sociaal prestige;
- financiële faciliteiten bij investeringen.

Vrij gebruik van de visgronden

Als hoofdoorzaak voor de biologische overbevising van één of meer vissoorten is in veel publikaties genoemd het vrije gebruik van de als „common goods” beschouwde visgronden, gecombineerd met de technische vooruitgang. Davidse c.s. 7) wijzen er overigens op dat het denkbaar is en in de praktijk ook is voorgekomen, dat zelfs in geval van een monopolistisch beheer en exploitatie van visgronden een vergaande overbevising plaatsheeft; in dat geval wordt de voorkeur gegeven aan hoge opbrengsten en winsten op korte termijn.

Nijkamp 8) ziet als oorzaak voor de overexploitatie van de visstand en andere natuurlijke bronnen het feit dat de kosten van het gebruik van die natuurlijke hulpbronnen niet in het prijsmechanisme verwerkt zitten. Dit geldt zowel voor de prijs die men zou moeten incalculeren voor de te vangen vis, als voor het gebruik van andere vrije goederen zoals bijvoorbeeld bij dumping van afval enz.

Zolang geen afremming plaatsvindt door vangstbeperkingen of een systeem van betaalde visserijlicenties zal de uitbreiding van de visserijcapaciteit doorgaan tot de meerkosten niet meer door de meeropbrengsten worden goedgemaakt. Davidse c.s. 9) wijzen erop dat het biologisch optimum daarbij gewoonlijk ruimschoots zal worden voorbij geschoten. Dit wordt bevorderd doordat men bij de vergroting van de visserij-inspanning aanvankelijk een stand bevest, welke nog niet tot de bij die inspanning behorende omvang is teruggebracht.

Technische vooruitgang

De technische vooruitgang heeft de visserijcapaciteit per schip in de loop der jaren sterk doen toenemen. Aangezien ook voor de visserij stilstand achteruitgang betekende, waren de visserijondernemers alleen al om rentabiliteitsredenen genoodzaakt hun bedrijven aan te passen aan de technische ontwikkelingen. Belangrijk in dit verband is de overschakeling van de passieve visserij met drijfnetten of zogenaamde staande netten naar de actieve trawlvisserij geweest. Bij de passieve visserij was men in belangrijke mate afhankelijk van het toeval of de vis in het net zou zwemmen of niet. Bij de trawlvisserij wordt de vis in het net getrokken. Met behulp van de huidige moderne opsporingsapparatuur, zoals echolood en sonar, is het zelfs mogelijk de zich in scholen tussen wateroppervlak en bodem bewegende vis op te sporen, na te jagen en ze uiteindelijk in het trawlnet te vangen. Voor platvis is opsporing met bovenvermelde apparatuur niet mogelijk, maar daarvoor geldt dat met name de Nederlandse visserij gebruik maakt van een zeer efficiënt trawlnet, de boomkor, waarvan aan beide zijden van het schip een exemplaar in het water wordt gelaten. Voor de vangstcapaciteit bij de visserij met het trawlnet is het motorvermogen uiterst belangrijk. Hoe krachtiger de motor is, hoe groter het traject is dat men binnen dezelfde tijdseenheid kan bevissen.

Ingrijpende betekenis voor de visserij had ook de invoering van de Noorse ringzegen. Deze visserij wordt uitgeoefend met een zeer groot net dat in een ring om een opgespoorde school vis (met name haring of makreel) wordt gelegd, waarna het net van onderen en van boven wordt toegetrokken. De immense hoeveelheden vis welke hiermee in één keer kunnen worden gevangen maken verwerken aan boord niet of nauwe-

lijks mogelijk; reden waarom dit vistuig overwegend wordt gebruikt voor de visserij voor vismeeldoelinden.

Status

De vele met schipper-eigenaars in de platvissector opgedane ervaringen lijken erop te wijzen dat het bezit van een groot schip en het behalen van een hoge besomming in de ogen van veel vissers belangrijk sociaal prestige met zich meebrengen. Voor hen kan dat bij het nemen van investeringsbeslissingen zwaarder wegen dan de uiteindelijke winstverwachting.

Financiële faciliteiten

De waarde welke veel landen aan de visserij hechten is gebleken uit de faciliteiten waarvan deze bedrijfstak gebruik kon maken. In verschillende landen is onder meer nieuwbouw gestimuleerd door het verstrekken van goedkope leningen, nieuwbouwpremies, rentesubsidies enz. Het uiteenlopen van de omvang en de soort van steun vormden zelfs voor de FAO en de OECD aanleiding speciale publikaties over dit onderwerp uit te brengen. Ook de EG kent regelingen ter stimulering van nieuwbouw in bepaalde takken van visserij. Zo zijn met behulp van nieuwbouwpremies uit het Europees Oriëntatie en Garantiefonds onder meer 7 Nederlandse diepvries hektrawlers voor de haringvisserijsector gebouwd. Ierland en Groot-Brittannië hebben ruimschoots kunnen profiteren van de EG-faciliteiten, getuige de nieuwbouw met EG-steun van een 120-tal schepen in het Verenigd Koninkrijk sinds 1975 en een 40-tal vaartuigen in Ierland 10). In dezelfde periode was voor de Nederlandse visserij door het vangstbeperkingsbeleid al geen sprake meer van nieuwbouw.

Ook heersende fiscale regimens kunnen de groei van de capaciteit van visserijvloeden in belangrijke mate beïnvloeden. In Nederland heeft bijvoorbeeld de tot 1974 goed renderende kottervloot ruimschoots gebruik gemaakt van de bestaande fiscale faciliteiten ter stimulering van investeringen. De daaruit voortvloeiende capaciteitsvergroting nam zodanige vormen aan, dat in de jaren zestig en het begin van de jaren zeventig werd gesproken van een „pk-race” binnen de kottervloot. De noodzaak om risico's welke verbonden zijn aan een visserijbedrijf te kunnen opvangen met een belangrijk percentage eigen vermogen werd daarbij onvoldoende onderkend door zowel de vissers als hun banken.

Getroffen maatregelen tegen overbevising

De dreiging van overbevising van verschillende vissoorten heeft geleid tot internationaal beraad over het treffen van maatregelen ter bescherming van de visstand in de Noord-oost Atlantische wateren. Daarvoor verenigden de belanghebbende visserijnaties zich in de Noord Oost Atlantische Visserij Conventie (NOAVC) welke in 1959 voortkwam uit de Permanente Conventie voor de overbevising van de Noordzee. Aanvankelijk beperkte de NOAVC zich tot het overeenkomen van minimummaten voor een groot aantal vissoorten en minimummaaswijdten voor netten. De zorg om de haringstand in de Noordzee en het Skagerrak deed de aangesloten landen in 1971 voor het eerst gesloten perioden voor de haringvisserij in de betreffende wateren overeenkomen. Zelfs toen bleek het instellen van een minimummaat voor haring op zodanige bezwaren van de Deense industrie-

7) W. P. Davidse c.s., t.a.p., blz. 28 en 29.

8) P. Nijkamp, Uitputting van natuurlijke hulpbronnen en de „Tragedy of the Commons”, *De Economist*, jrg. 125, nr. 2, blz. 238-253.

9) W. P. Davidse c.s., t.a.p., blz. 28.

10) Zie *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, nr. C 123, 4 juni 1976; nr. C 41, 18 februari 1977; nr. C 29, 4 februari 1978.

visserij voor vismeeldoelinden te stuiten, dat hiertoe niet kon worden besloten.

In 1974 werden door de NOAVC voor het eerst vangstquota overeengekomen voor een aantal vissoorten, waaronder haring, schol en tong. Bovendien werd een verbod ingesteld voor de trawlvisserij op platvis in de 12-mijlszone vanaf Noord-Frankrijk tot aan het noorden van Denemarken voor schepen welke vanwege hun formaat niet tot de specifieke kustvisserij konden worden gerekend.

Met de instelling van een 200-mijlszone door alle EG-lidstaten per 1 januari 1977 heeft de Europese Commissie wat de EG-wateren betreft de taak van de NOAVC overgenomen. De Europese Commissie beperkte zich in haar beleid aanvankelijk tot het continueren van de in de NOAVC overeengekomen vangstbeperkingen. Daartoe behoorde de vaststelling van vangstquota voor een aantal vissoorten. Voor 1978 zijn quota vastgesteld voor de vangst van alle commercieel belangrijke vissoorten.

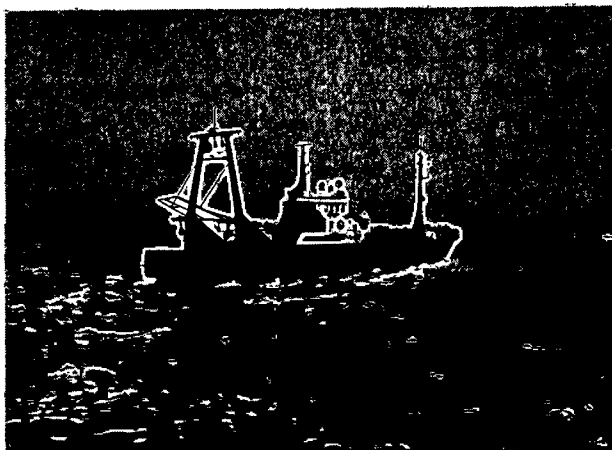
Biologische adviezen

Bij de besluitvorming heeft de NOAVC zich altijd in belangrijke mate gebaseerd op de adviezen van de werkgroepen van de Internationale Raad voor het Onderzoek van de Zee (ICES). De werkgroepen werden gevormd door ter zake kundige biologen uit de verschillende aan de conventie deelnemende landen. Na de invoering van een Europees visstandconserveringsbeleid heeft ook de Europese Commissie zich bij haar voorstellen aan de Europese Ministerraad in belangrijke mate gebaseerd op de adviezen van de ICES-biologen.

De biologische adviezen waren gericht op het uit de gevarenzone brengen van de stand van sterk overbeviste soorten en het zo snel mogelijk bereiken van een biologisch optimale bevissing. De biologen waren van mening dat de visserijinspanning en de omvang van de verschillende visstapels zodanig op elkaar moeten zijn afgestemd dat duurzaam maximale vangsten (maximum sustainable yields (MSY)) kunnen worden behaald.

In hun drang tot het bereiken van een zo spoedig mogelijk resultaat hebben de biologen de neiging gehad hun stellingen te verabsoluteren, waardoor onnodig ongenueanceerde adviezen werden verstrekt en de directe economische gevolgen ervan over het hoofd werden gezien of werden genegeerd. Zo heeft men zich bij de adviezen onvoldoende gerealiseerd dat, wanneer men spreekt over duurzaam maximale vangsten niet mag worden uitgegaan van een absolute top, maar van een traject. Dit komt omdat in de praktijk wijzigingen in de jaarklassen, in de visserijinspanning en in de natuurlijke omstandigheden het onmogelijk maken het produktievermogen van een visstand nauwkeurig te bepalen (11). Rijnveld c.s. (12) hebben op basis van een theoretisch economisch

Hektrawler in bedrijf voor de haringvisserij

visserijmodel laten zien dat in een situatie van biologische overbevissing een economisch optimaal traject niet wordt bereikt door een door de biologen geadviseerd beleid, gericht op zo snel mogelijk herstel van de visstand. Minder ingrijpende, dus grotere, vangstquota kunnen de continuïteit van een groter deel van de betreffende tak van visserij bevorderen.

De tot nu toe uitgebrachte biologische adviezen waren bovendien gebaseerd op een verouderde visie. Daarbij werd de stand van iedere vissoort niet in samenhang met de totale visstand beoordeeld. Deze op het zogenaamde *monospecies* denken gebaseerde benadering heeft bij veel buitenstaanders het idee doen post vatten dat de Noordzee zou zijn leeggevist. Uit een door Postuma gepubliceerd artikel (13) blijkt dat weliswaar sprake is van een verschuiving van de vangsten per soort, maar dat de totale vangsten in de Noordzee sinds de tweede wereldoorlog blijken te zijn verdubbeld.

Ook Daan (14) wijst op de mogelijke samenhang van de stand van de verschillende vissoorten. Om die reden vraagt hij zich af of het verbieden van de industrievisserij op sprot voor vismeeldoelinden niet een grotere belemmering voor het herstel van de haringstand zou zijn dan het toestaan ervan met de daaraan verbonden bijvangsten van jonge haring. Sprot blijkt namelijk een belangrijke voedselconcurrent van de haring te zijn. Ook lijkt een samenhang tussen onder meer de vergrote stand van kabeljauw en schol en de daling van de haringstand aannemelijk. Daan baseert deze veronderstelling op voorlopige onderzoeken tijdens de paaitijd op de paaiplaatsen van kabeljauw en schol. Daarbij bleken zowel haring- als sprotmagen grote hoeveelheden eieren van deze vissoorten te bevatten. Nader onderzoek zal echter nog moeten uitwijzen of deze predatie een factor van betekenis kan zijn.

In ieder geval sluit de nieuwe benadering, gebaseerd op het *multispecies* denken, beter aan op de werkelijke situatie en kan daardoor onnodige paniekberichten over een leeggeviste zee in het vervolg voorkomen. De multispecies benadering leidt ook tot de conclusie, dat men zich de consequenties van het herstel van de ene vissoort voor de andere goed zal moeten realiseren. In dit verband is het bij voorbeeld de vraag welke invloed een herstel van de haringstand op de scholstand zal hebben. Mocht inderdaad sprake zijn van wederzijdse beïnvloeding, dan zal daarmee in het beleid duidelijk rekening moeten worden gehouden en zal een antwoord moeten worden gegeven op de vraag in hoeverre het wenselijk en verantwoord is te streven naar een zodanige opbouw van de volwassen haringstand dat de aanwas van jonge haring weer zijn normale gemiddelde van vroegere jaren zal bereiken.

Het is overigens verwonderlijk dat het multispecies denken ten aanzien van de visvoorraden in zee zo traag op gang komt. Het is immers, wat Nederland betreft, niet nieuw meer getuige het visserijkundig beheer dat op veel Nederlandse binnenwateren wordt gevoerd. Daar is het een aanvaarde zaak dat een te veel van een soort wordt weggevisst om te grote voedselconcurrentie daarvan voor andere soorten en de overblijvende exemplaren van de eigen soort te voorkomen.

Eigendomsrecht op visgronden

De discussie over het eigendomsrecht op de visgronden op de nog voortdurende tweede zeerechtconferentie heeft ook haar weerslag gehad op de visserij van de EG-lidstaten.

11) W. P. Davidse c.s., t.a.p., blz. 27.

12) R. Rijnveld en J. W. de Wilde, *Economische aspecten van overbevissing en quotering voor de Nederlandse kottervisserij*, Mededeling 113 van het LEI, Den Haag, 1974, blz. 7.

13) K. H. Postuma, De Noordzee leeggevisst? *Waddenbulletin*, 1978/1, blz. 429-432.

14) N. Daan, Verschuivingen in de Noordzee vispopulaties en konsekwenties voor het beheer, *Visserij*, jrg. 31, nr. 1, blz. 79-90.

Onder invloed van onder meer het besluit van de regeringen van de Zuid Amerikaanse landen en die van IJsland en Noorwegen om hun vissersrijzones uit te breiden is op de zee-recht-conferentie een 200-mijls exclusieve vissersrijzone een aanvaarde zaak geworden. Daarmee was de basis gelegd voor een internationale herverdeling van de visgronden.

Mede onder druk van de Britten, die aanvankelijk zo felle tegenstanders van uitbreiding van exclusieve zones waren dat hun conflicten met IJsland werden aangeduid als „kabeljauwoorlogen”, werd ook door de lidstaten van de EG een 200-mijlszone ingesteld. Als belangrijke overweging gold bovendien dat daarmee zou worden voorkomen dat de visserijdruk op de wateren van de EG-lidstaten door vissers uit niet-EG-landen te groot zou worden. Het lag immers voor de hand dat steeds meer zou worden uitgeweken naar de nog vrije gebieden.

Een 200-mijlszone zou het tevens mogelijk maken het verlies aan visgronden in wateren van derde landen met name voor Groot-Brittannië en de Bondsrepubliek Duitsland te compenseren. De 200-mijlszone was per 1 januari 1977 een feit waardoor, zoals reeds eerder is vermeld, met een EG-beleid voor het beheer en de instandhouding van de visvoorraden in de gemeenschappelijke wateren kon worden aangevangen. Voor de Britten was de instelling van de 200-mijlszone de gelegenheid om te pogen extra aanspraken te maken op visgronden welke binnen een gebied van 50 mijl van hun kust liggen. Daarmee negeerden zij, zoals reeds eerder werd vermeld, het in de EG overeengekomen recht van vrije toegang tot elkaars wateren.

De Ieren, die vanwege hun geografische situering eveneens over een zeer uitgebreide kustlijn beschikken, volgden de Britten in het claimen van exclusieve rechten binnen een zone van 50 mijl. Beide landen brachten als argument naar voren dat zij daardoor in staat zouden moeten worden gebracht een beter conserveringsbeleid te voeren dan de Europese Commissie. Sindsdien hebben zij, met name wat betreft de haringvisserij, zich op het standpunt gesteld dat de door de Europese Commissie voorgestelde beschermingsmaatregelen voor de visstand niet ver genoeg gingen. Op grond van het najaar 1976 gesloten Haagse Protocol van de ministers van Buitenlandse Zaken van de lidstaten kregen de lidstaten onder druk van de Britten en de Ieren de bevoegdheid om op non-discriminatoire basis conserveringsmaatregelen te treffen wanneer de EG-landen het onderling niet eens konden worden. Deze bevoegdheid leidde onder meer tot een sluiting van de haringvisserij in de Noordzee in de zomer van 1977 en bij de Hebriden in juli 1978 en tot de invoering van een visplan voor de Ierse wateren.

Zowel de Britten als de Ieren hebben het feit dat zo veel belangrijke visgronden in hun zones liggen aangegrepen als argument om aanspraak te maken op extra vangstquota. Ierland voerde daarbij als aanvullend argument aan dat haar vloot nog in ontwikkeling is. Beide landen spreken bij herhaling over „hun” visvoorraden en negeren daarmee nadrukkelijk de communautaire gedachte. Dat men in de Europese Ministerraad niet helemaal ongevoelig is voor de Britse en Ierse wensen blijkt wel uit de quotatoewijzingen, waarop in de volgende paragraaf wordt teruggekomen.

Het ligt voor de hand dat aan het Ierse en Britse optreden belangrijke externe politieke factoren ten grondslag liggen. Sinds de Ierse verkiezingen heeft dit land na een aantal EG-concessies de eis van een exclusieve 50-mijlszone laten varen. De aanhoudende roep van de Britse vissers om een 50-mijlszone vormt voor de Britse regering en parlement aanleiding in haar huidige starre houding tegenover de andere lidstaten te volharden nu de parlamentsverkiezingen in oktober aanstaande zullen worden gehouden. Alhoewel ook voor Groot-Brittannië de visserij niet tot de belangrijkste industrieën behoort, blijken de visserijdistricten belangrijke electorale invloed te hebben. Zo meldde *The Economist* van 24 juni jl., dat van de 22 parlamentszetels in de visserijdistricten negen zetels van partij zouden kunnen wisselen bij een ommezwaai

Verschenen: „Hoe ver is China”

ESB heeft in het nummer van 21 juni jl. door middel van een viertal artikelen uitgebreid aandacht besteed aan een studiereis naar China door een groep van twintig studenten en enkele stafleden van de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Inmiddels is het volledige verslag van de reis in boekvorm verschenen. De titel van het boekwerk luidt *Hoe ver is China*. Het 630 blz. tellende boek bevat drie inleidende artikelen, de letterlijke verslagen van 34 bezoeken en vraaggesprekken in China en 15 artikelen op het gebied van algemene economie, bedrijfs-economie, plattelandsontwikkeling, recht, gezondheidszorg en onderwijs.

Het boek is te bestellen door overmaking van f. 17,50 op postgiro 4 02 00 15 t.n.v. P. Witteman, rek. China S, Rotterdam, of is tegen contante betaling à f. 15 af te halen bij de Bureaus Buitenland van de Erasmus Universiteit Rotterdam, de Rijksuniversiteit Utrecht, de Katholieke Hogeschool Tilburg en de TH Delft.

van het kiezersgedrag van ca. 3%. Om die reden ook acht dit blad de kansen op een werkelijk gemeenschappelijk EG-visserijbeleid vóór de verkiezingen niet aanwezig. Een verwachting, welke enkele dagen daarvoor ook door de Nederlandse minister van Landbouw en Visserij in het openbaar werd uitgesproken.

Het EG-visserijbeleid

Zoals uit het voorgaande al bleek, wordt sinds 1 januari 1977 het visstand-, beheers- en conserveringsbeleid voor alle EG-wateren gevoerd op communautair niveau. Hiermede werd in belangrijke mate de taak van de NOAVC overgenomen. Vanaf die datum kan over de Noordzee feitelijk worden gesproken van een EG-binnenzee. Bij de eerste beheers- en conserveringsvoorstellen van de Europese Commissie aan de Europese Ministerraad is uitgegaan van het in het toetredingsverdrag vastgelegde principe van vrije toegang tot elkaars wateren.

De voren omschreven houding van de Britten en de Ieren en de daaruit voortvloeiende frustraties hebben helaas bewerkstelligd dat de start van het communautaire beheers- en conserveringsbeleid wankel is geweest. Aanvankelijk baseerde de Europese Commissie zich overwegend op de eerder binnen de NOAVC overeengekomen aanbevelingen. Bij de vaststelling van het beheers- en conserveringsbeleid voor 1978 kwam men aan de wensen van de biologen meer tegemoet dan het geval was in de NOAVC. Dit betekende bij voorbeeld voor 1978 de instelling van een absoluut vangstverbod op haring in de Noordzee en de Keltische zee (behoudens een beperkte bijvangstregeling). Voorts werden naast de reeds bestaande vangstquota voor alle overige belangrijke vissoorten vangstquota vastgesteld.

De totale aanpak van de Europese Commissie en in het bijzonder het absolute verbod om in enkele belangrijke gebieden te vissen op haring heeft de vraag doen rijzen of de Europese Commissie en met de Commissie de Europese Ministerraad zich niet al te eenzijdig heeft laten leiden door de adviezen van de biologen. Adviezen, welke tot nu toe op het monospecies denken waren gebaseerd en geen rekening hielden met de economische gevolgen. Daarbij werd gebruik gemaakt van een inmiddels achterhaalde ICES-visie, welke onder meer het idee deed post vatten dat een vissoort als schol werd overbevist. De huidige gegevens wijzen daaren-

tegen uit dat de schol optimaal wordt bevestigd, terwijl de aanwezig scholstand sinds de jaren dertig op een steeds hoger niveau is gekomen 15). Ook de voorraad van enkele andere vissoorten blijkt op een hoger niveau te zijn gekomen (onder meer schelvis en kabeljauw).

De vertaling van die adviezen in visverboden en zeer stringente vangstbeperkingen kan zowel op korte als op lange termijn een ingrijpende betekenis hebben voor de bedrijfstak. Om die reden heeft het visserijbedrijfsleven herhaaldelijk de EG-instanties verweten dat onvoldoende aandacht is besteed aan de mogelijkheid tot een alternatief vangstbeperkingsregiem, waarbij wordt gestreefd naar een synthese tussen het economisch haalbare en het biologisch aanvaardbare. Ook van wetenschappelijke zijde is een in deze zin meer verantwoorde aanpak bepleit. Nijkamp spreekt in dit verband over de wenselijkheid van een „bionomisch” evenwicht 16).

Alhoewel de Nederlandse overheid bij het afwegen van beleidsplannen een disconteringsvoet van 8% toepast (de Commissie Beleidsanalyse adviseert zelfs 10%) en men dit ook van de andere lidstaten mag verwachten, is in het nationale en in het EG-vangstbeperkingsbeleid deze factor bij het waarderen van de toekomstige economische resultaten kennelijk genegeerd. In tegenstelling tot het normale uitgangspunt dat aan de opbrengst in de toekomst minder waarde wordt toegekend dan aan de huidige opbrengsten gaat de overheid bij haar vangstbeperkingsbeleid uit van een gelijke waardering in de tijd. De getroffen maatregelen zijn daardoor ingrijpender dan nodig is. Rijnveld c.s. 17) geven als argumenten voor een minder ingrijpend quotabeleid, waarbij de vangsten in de tijd gezien later op een duurzaam hoog niveau komen:

- het vermijden van onnodige kapitaalvernietiging en werkloosheid;
- het voorkomen van liquiditeitsmoeilijkheden en van opheffing van (te) veel bedrijven;
- het voorkomen van een verstoring in de marktvoorziening.

Wat betreft de gevolgen van het vangstbeperkingsbeleid voor de werkgelegenheid bestaat de indruk dat op EG-niveau het indirecte werkgelegenheidseffect niet of nauwelijks wordt onderkend. In het voorgestelde Europese beleid wordt aan de gevolgen voor de toeleverende industrie (waaronder scheepsbouw), de handel en de verwerkende industrie (met uitzondering van de Deense vismeelindustrie) dan ook geen aandacht besteed. Toch wezen herhaalde berekeningen uit dat voor de Nederlandse visserij een indirecte werkgelegenheidsfactor van 4 geldt, terwijl door het buitenland vaak nog grotere getallen worden genoemd. Cijfers uit een recentelijk door de gemeente Velsen uitgebrachte nota over het visserijbedrijf te IJmuiden bevestigen de voor Nederland gemaakte berekeningen 18).

De vrees voor negatieve economische gevolgen van een te ingrijpend quotabeleid geldt met name de Nederlandse haringvisserij. Nog afgezien van de vraag of door het vaststellen van ingrijpende quota voor de belangrijke vissoorten wel duurzaam grote vangsten van al die soorten kunnen worden bereikt (men denke aan de mogelijke samenhang tussen de stand van de verschillende soorten), is het de vraag of die grote vangsten wel door de markt kunnen worden genomen. De Nederlandse visserij-economen stellen dan ook dat het streven naar duurzaam grote vangsten economisch alleen zin heeft indien hiervoor een rendabele afzet bestaat. Als dat niet het geval is zal men de vangsten op een lager niveau moeten stabiliseren.

Bovendien zal in het beleid meer dan thans rekening moeten worden gehouden met de verstoring in de marktvoorziening welke ingrijpende vangstbeperkingen of -verboden met zich brengen. Deze verstoring bedreigt ook de marktpositie en het is een illusie te denken dat na een periode van een aantal jaren de oude positie weer kan worden ingenomen, wanneer vissers uit andere landen wel in de gelegenheid blijven de betreffende vissoort aan te voeren. Wanneer toewijzing van geringe quota in plaats van een vangstverbod

slechts een trager herstel van de stand van de betreffende vissoort zou betekenen, dan verdient dat de voorkeur. Daarmee zal, op lange termijn gezien, onnodige afbouw van een deel van de vloot of het door subsidies kunstmatig in stand houden ervan kunnen worden voorkomen. Dat betekent dat ook de werkgelegenheid voor een belangrijk aantal vissers gehandhaafd kan blijven.

Het tot nu toe gevoerde beleid geeft wat betreft het beheer van de visvoorraden de indruk dat de Europese Commissie (waarschijnlijk onbewust) bezig is de kool en de geit te sparen. Uitgaande van de multispecies benadering zal het onmogelijk zijn de stand van alle vissoorten op een duurzaam hoog niveau te brengen. De beleidsinstanties zullen een keuze moeten doen uit de bevordering van de stand van een aantal soorten ten koste van de stand van andere. Het niet doen van die keuze houdt het gevaar in dat de stand van een minder aantrekkelijke soort toeneemt ten koste van de stand van waardevollere soorten, hetgeen ook consequenties zal hebben voor de op die soorten gespecialiseerde vissers.

Politieke geladenheid

De politieke geladenheid van het communautaire visserijbeleid is vanaf het begin zeer groot geweest, hetgeen het sterkst blijkt uit de reeds beschreven Britse en Ierse houding, welke nog steeds frustrerend op het beleid werkt. Frustrerend ook voor de Europese ambtelijke diensten, welke nauwelijks de tijd hebben gekregen zich voldoende in de materie in te werken. Het resultaat van alle frustraties is een zodanig quota-toewijzingsbeleid dat Ierland erop voortgaat en Groot-Brittannië het verlies aan vangstmogelijkheden in zones van derde landen (met name IJsland) vrijwel gecompenseerd ziet. De herstructurering van de Britse verre visserijvloot tot een vloot die geschikt is voor de visserij in nabij gelegen wateren werd bovendien financieel mogelijk gemaakt door de reeds genoemde Europese steun aan nieuwbouwprogramma's.

De grote verliezer bij de toewijzingen is tot nu toe de Nederlandse visserij geworden, hetgeen moge blijken uit onderstaande tabel, die het procentuele verschil weergeeft tussen de thans toegestane vangsten en de gemiddelde vangsten in de periode 1973-1976. Dit overzicht is gebaseerd op door de Europese Commissie verstrekte cijfers.

Tabel 1. Procentueel verschil huidige toegestane vangsten ten opzichte van de periode 1973-1976

Land	Verskil in %
Ierland	+ 26
Groot-Brittannië	- 0,5
Italië	- 4
Frankrijk	- 6
België	- 11
West-Duitsland	- 11,9
Denemarken	- 16,6
Nederland	- 30

Bron: Eurofish report, no. 20, Tunbridge Wells, 1978, blz. Sp, 2-9.

Omdat het bij Nederland met name om luxe vissoorten gaat is het verlies in geld uitgedrukt nog ingrijpender. Aangezien de basis voor de quota al door de NOAVC was gelegd mag overigens de Europese Commissie niet zonder meer verantwoordelijk worden gesteld voor deze relatieve onge-

15) N. Daan, t.a.p., blz. 82 en 83.

16) P. Nijkamp, t.a.p., blz. 243.

17) R. Rijnveld, J. Smit en J. W. de Wilde, *Economische effecten van verschillende quoteringssystemen voor haring*, Mededeling 141 van het LEI, Den Haag, 1976, blz. 7.

18) Zie *Nota over het visserijbedrijf te IJmuiden*, opgesteld door Bureau economische zaken en sociografisch onderzoek, Velsen, januari 1978, blz. 24.

lijkheid in de toebedeling van de quota. De dreiging van eenzijdige afkondiging van een Britse 200-mijlszone beïnvloedde echter ook toen al de onderhandelingen. Daardoor werd het scholquotum voor Nederland voor 1977 met ruim 20% ten opzichte van 1976 verlaagd. Zonder dat daartoe enige biologische noodzaak aanwezig was verlaagde de Europese Commissie voor 1978 opnieuw het totale scholquotum. Daarbij werd voor het tot dan toe vrije Skagerrak, waar veel Nederlanders vissen, een beperkt quotum vastgesteld. Gevreesd wordt dat het „vrijkomende” quotum door de Europese Commissie zal worden gebruikt als wisselgeld bij onderhandelingen met Noorwegen.

Het is opmerkelijk dat de Britten, die steeds hebben aangedrongen op lagere scholquota, in een publikatie van de semi-ambtelijke White Fish Authority melden dat in 1977 een overschrijding van het scholquotum aan de Britse vissers werd toegestaan omdat het quotum zou zijn gebaseerd op een kleinere scholstand dan met de praktijk overeen zou komen 19).

De factor politiek vormt ook de verklaring voor de houding van de Brusselse autoriteiten tegenover de invoering van zogenaamde „visplannen” door de Ieren. Dit zou immers het compromis moeten worden tussen de door de Ieren gewenste 50-mijlszone en de voor alle lidstaten toegankelijke „Euro-zee”. Deze visplannen houden een groot aantal voorwaarden in waaraan de vissers uit landen welke een haringquotum hebben toegewezen gekregen, moeten voldoen om in de Ierse wateren te mogen vissen. Alhoewel deze plannen als non-discriminatoire zijn gepresenteerd, betekent de praktische uitvoering van de thans (juli 1978) voorgelegde plannen voor de in dat gebied vissende Nederlandse haringvissers dat een rendabele bedrijfsvoering onmogelijk wordt. Gezien de andere structuur van de Ierse vloot en de geografisch gunstige positie waarin de Ierse vissers verkeren, zal de uitvoering van het plan voor hen geen moeilijkheden meebrengen. Desondanks heeft de Europese Commissie gemeend er goed aan te doen het betreffende visplan in de vorm van een verordening van de Europese Ministerraad voor te stellen. De historische rechten van niet-Ierse vissers worden hiermede met voeten getreden. Een dergelijk beleid is bovendien in tegenspraak met het beleid gericht op het verkrijgen van visrechten in wateren van derde landen. In een voorstel van de Commissie voor een verordening inzake een visserij-overeenkomst met Zweden stelt de Commissie in haar overwegingen duidelijk dat „door de Gemeenschap passende overeenkomsten moeten worden gesloten om te waarborgen dat de vissers uit de Gemeenschap visrechten verkrijgen in wateren van derde landen en dat in dit opzicht bestaande rechten worden gehandhaafd” 20). Een vergelijking van de tekst van de betreffende overeenkomst met de huidige voorgestelde Ierse regeling wekt in ieder geval de indruk dat de Commissie kennelijk meer waarde hecht aan bevredigende overeenkomsten met derde landen dan aan een aanvaardbare interne regeling.

Europees steunbeleid

Vanwege het feit dat de door de EG-overheid vastgestelde quota voor veel visserijbedrijven in de EG een ernstige ingreep in de rentabiliteit betekenen, wordt gedacht aan een communautair steunbeleid. De Europese Commissie heeft daarvoor enkele ontwerprichtlijnen voorgesteld welke tot nu toe niet door de Europese Ministerraad zijn goedgekeurd. Uit de presentatie van het voorgenomen steun- en structuurbeleid valt op te maken dat kennis en ervaring van de Europese diensten nog onvoldoende zijn. De voorgestelde maatregelen weerspiegelen daardoor een onevenwichtig beleid. Zo worden in één voorstel schepen van een in verband met de vangstbeperkingen in te voeren stilligregeling uitgesloten, welke zijn gebouwd voor 1 januari 1967 of in de vaart zijn gebracht na 1 januari 1978. De eerste uitsluiting is kennelijk gebaseerd op de wens geen oude vaartuigen kunstmatig in

Bemanning aan het werk aan boord van een platviskoter

de visserij te handhaven. De tweede uitsluiting zal, naar wij mogen aannemen, bedoeld zijn om verdere capaciteitsuitbreiding van de visserijvloot te voorkomen. De tekst van het huidige voorstel luidt echter zodanig, dat ook in verband met afschrijving vervangende nieuwe schepen bij voorbaat van steun in het kader van het quotabeleid worden uitgesloten. Met andere woorden: het voorgestelde beleid zou modernisering van de vloot tegenhouden. Daar staat een recent voorstel van de Commissie tot invoering van een steunbeleid voor de nieuwbouw van vaartuigen tot 24 meter of 130 brt tegenover.

Uitgaande van de veronderstelling dat bedrijven met vaartuigen welke thans binnen die norm vallen in ieder geval van de voorgestelde regeling gebruik mogen maken, geldt voor Nederland (de garnalenvisserij buiten beschouwing latend) dat meer dan 100 bedrijven aanspraak op financiële steun bij nieuwbouw kunnen maken; bedrijven, welke als gevolg van de quotering van platvis tevens een beroep zouden moeten doen op steunmaatregelen ter waarborging van de continuïteit.

Deze gebrekkige voorstellen en de interne tegenstellingen binnen de EG maken het noodzakelijk om in afwachting van meer overeenstemming binnen de Gemeenschap nationale steunmaatregelen te treffen ten behoeve van de visserijbedrijven welke door de vangstbeperkingen in hun continuïteit worden bedreigd. De Nederlandse minister van Landbouw en Visserij is zeer recentelijk daartoe overgegaan.

Invloed op de structuur van de Nederlandse visserij

De in dit artikel beschreven ontwikkelingen hebben een duidelijke verandering gebracht in de twee hoofdsectoren in de Nederlandse zeevisserij: de grote zeevisserij en de kleine zeevisserij. De garnalenvisserij kan in dit verband buiten beschouwing worden gelaten.

Grote zeevisserij

De grote zeevisserij betreft de overwegend in rederijverband werkende bedrijven welke gespecialiseerd zijn in de haringvisserij. Kenmerkend binnen deze specialisatie is de haringvisserij ter zoute welke wordt uitgeoefend gedurende de periode half mei tot half december. Buiten het haring-

19) Zie *Supplies Bulletin*, no. 1, 1978, uitgave: White Fish Authority, maart 1978, blz. 1 en 6.

20) Zie *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, nr. C 146, 21 juni 1978.

seizoen wordt door het merendeel van deze bedrijven de visserij op rondvis (o.m. koolvis, kabeljauw, schelvis, wijting) en makreel uitgeoefend. De grote zeevisserij is gedurende enkele eeuwen de belangrijkste tak van visserij geweest. Met name na de tweede wereldoorlog is de omvang van deze bedrijfstak echter sterk afgenomen.

Deze afname hield verband met de verminderde haringstand en de daarmee noodzakelijk geworden herstructurering van de vloot. De passieve drijfnetvisserij bleek onvoldoende rendabel te zijn en moest plaatsmaken voor de actieve trawlvisserij. De vermindering van de haringstand werd in het begin van de jaren zestig vooral voelbaar toen Noorse en Deense vissers met de introductie van de Noorse ringzegevisserij ongekend grote hoeveelheden haring aanvoerden waarvan het merendeel naar de vismeelindustrie ging. Na een topaanvoer van 1.400.000 ton uit de Noordzee en het Skagerrak in 1965 daalden de haringvangsten snel. In 1976 bedroeg het totaal van de haringvangsten volgens de Internationale Raad voor het Onderzoek der Zee nog geen tiende hiervan (126.625 ton). De Nederlandse vloot kromp daardoor snel in, van 212 vaartuigen in 1960 tot 44 in 1977. De haringvloot is daarmee als tak van visserij, welke gespecialiseerd is in een kwalitatief hoogwaardig produkt, het slachtoffer geworden van uitsluitend op kwantiteit gerichte visserij voor vismeeldoeleinden.

Compensatie door de vangst van rondvis is in de praktijk onvoldoende mogelijk gebleken door de te ongunstige kosten/batenverhouding bij de visserij op deze soorten voor de zeer gespecialiseerde vloot, terwijl overschakelen op de makreel in de Noordzee onmogelijk was omdat ze zwaar was overbevist door de Noren. Het ingevoerde verbod op haringvangst in de Noordzee en in de Keltische zee, alsmede de ingrijpende haringvangstbeperkingen in de overige door de Nederlanders beviste wateren, hebben onze vloot thans in een positie gebracht, dat alleen nog met overheidssteun de continuïteit ervan kan worden verzekerd. Toewijzing van een compenserend extra groot makreelquotum voor gebieden buiten de Noordzee heeft niet voldoende soelaas kunnen bieden.

Elders in dit artikel wezen wij op inmiddels afgekondigde nationale steunmaatregelen. Deze steunmaatregelen houden voorlopig in hoofdzaak een stillig- en saneringsregeling in. Door het verstrekken van een tegemoetkoming in de vaste kosten wil de overheid de eigenaars van vissersvaartuigen financieel in staat stellen hun schepen vanwege de vangstbeperkingen tijdelijk aan de kant te leggen. Hiermede hoopt men het grootste deel van de vloot te handhaven, omdat na enkele jaren al sprake kan zijn van voldoende herstel van de haringstand, waardoor men de schepen en opvarenden hard nodig zal hebben om de dan te verwachten quota te kunnen opvissen. Voor de oudste vaartuigen heeft de overheid de mogelijkheid van sanering geopend, waarbij een premie wordt uitgekeerd bij het aan de Nederlandse visserij onttrekken van haringtrawlers. De eigenaars van die trawlers zal worden toegestaan hun schepen te vervangen wanneer de haringstand weer voldoende is hersteld.

In bedrijfskringen verwacht men weinig effect van de pas gepresenteerde steunmaatregelen. Daarvoor zal het verschil tussen de vaste kosten en de in het vooruitzicht gestelde vergoeding te groot zijn. Bovendien betekent de onwerkbaarheid van de Ierse visplannen in hun huidige vorm nog eens een extra vermindering van de bedrijfsmogelijkheden, waarmee ook de minister van Landbouw en Visserij geen rekening heeft gehouden. Gezien de belangrijke inkomsten welke de sterk gespecialiseerde haringvloot met de vangst van de zogenaamde Noordzee maatjesharing kan verwerven, had men liever gezien dat alsnog beperkte haringquota voor de Noordzee zouden worden toegewezen. Quota welke weliswaar het herstel van de haringstand zouden vertragen, maar geen belemmering ervoor zouden vormen. Wanneer men op zo'n manier enkele jaren ten minste op de nullijn zou kunnen doorvaren, dan zou met het herstel van de haringstand een goed perspectief in het verschiet liggen.

Kleine zeevisserij

De kleine zeevisserij betreft de tak van visserij waarin de vaartuigen overwegend door schipper-eigenaars worden geëxploiteerd.

Het vaartuig waarmee zij vissen behoort tot het trawler-type en wordt in Nederland kotter genoemd. Hoofdprodukt voor het merendeel van de bedrijven is platvis, met name tong en schol. Een beperkt aantal bedrijven is gespecialiseerd op rondvis, terwijl een andere, kleine groep gespecialiseerd is in de spanvisserij (met het net tussen twee schepen in) op Noordzeeharing. Deze groep is door de sluiting van de Noordzee voor de haringvisserij ernstig gedupeerd.

De ontwikkeling van de schol- en tongstand heeft een doorslaggevende invloed gehad op de oorspronkelijk tot de kustvisserij behorende kottervloot. In tegenstelling tot de grote zeevisserij heeft de kleine zeevisserij na de oorlog een belangrijke groei te zien gegeven. Aanleiding tot die groei vormde de gezonde rentabiliteit van de bedrijven, welke mogelijk was door een met de groei van de welvaart stijgend prijsniveau voor de tong en schol. Daarbij steeg het schol-prijsniveau vooral als gevolg van de verbeterde afzetmogelijkheden door de introductie van de scholfilet. Zeer belangrijk voor de ontwikkeling van de kottervloot was de ingebruikname van het speciale platvis-vistuig, de boomkor, in het begin van de jaren zestig. Dit vistuig waarvan er één aan weerszijden van het schip te water wordt gelaten is bijzonder effectief gebleken.

De gezonde rentabiliteit in deze sector leidde tot een vergrote investeringsdrang, waardoor niet alleen het aantal vaartuigen steeg, maar ook het formaat en het motorvermogen ervan. Het aantal vaartuigen nam toe van 348 in 1960 tot 458 in 1974, het jaar volgend op de oliecrisis en tevens het laatste jaar dat onbeperkt op platvis mocht worden gevestigd. De ervaring dat aanschaf van sterkere motoren de bedrijfsresultaten gunstig beïnvloedde, vormde een belangrijke overweging tot vergroting van het motorvermogen. Het motorvermogen van de kottervloot steeg daardoor van 67.500 pk in 1960 tot 342.000 pk in 1974.

De ongeremde groei van het motorvermogen van de kotters begon de vissers reeds lang voor de invoering van de vangstquota te verontrusten, getuige het in 1970 gedane verzoek van enkele visserijorganisaties aan de minister van Landbouw en Visserij om een maximum pk-grens voor platviskotters te stellen. De overheid willigde dit verzoek niet in omdat a. de visserijwet hiertoe geen mogelijkheid bood; b. het stellen van een limiet niet verantwoord was zolang het economisch optimale schip niet bekend was; c. in geval van het stellen van een limiet een eigenaar ook zou kunnen overgaan tot aanschaf van twee kleinere vaartuigen in plaats van een grote, waardoor de totale visserijcapaciteit toch zou worden uitgebreid; d. de overheid er geenszins zeker van was dat alle vissers achter dit verzoek zouden staan; e. bij eventuele nationale afremming van de ontwikkeling het buitenland toch door zou gaan, waardoor Nederland een relatieve achterstand zou opdoen.

De ontwikkeling leidde ertoe dat de Nederlandse kottervloot, wat betreft de vangsten uit de Noordzee, een relatief sterke positie is gaan innemen. Het vangstaandeel voor tong uit de Noordzee bedroeg in 1975 85,8% en voor schol 50,4%. De invoering van vangstbeperkingen voor tong en schol met ingang van 1975 betekende voor de kottervloot een belangrijke beperking van de mogelijkheden. Voor tong werd een quotum vastgesteld dat op ca. 60% van de recente vrije vangsten lag. Voor schol vond na een aanvankelijk relatief hoog quotum een reductie met ca. 25% ten opzichte van de vrije vangsten plaats. Hierdoor werd het noodzakelijk de vlootcapaciteit aan te passen. Het resultaat van de daarvoor in het leven geroepen saneringsregelingen was een vlootreductie met 114 vaartuigen per ultimo 1976. Het motorvermogen daalde daardoor met 42.000 pk.

Het resultaat van de expansie van de platvisvloot wordt weerspiegeld in het feit dat van het totale Noordzeequotum

voor tong 73,6% aan Nederland is toegewezen. Voor schol geldt in dit verband een percentage van 36,8. Alhoewel deze procentuele quotumaandelen niet onaanzienlijk lijken, valt er uit af te leiden dat voor deze soorten sprake is van een herverdeling van de vangstverhoudingen binnen de EG. De thans ingestelde quota betekenen niet zonder meer dat voor de toekomst een aanzienlijk herstel van de platvisstand en dus toewijzing van veel grotere quota voor de platvisvloot mag worden verwacht. Voor schol, welke vissoort volgens de biologen optimaal wordt bevestigd, moet men uitgaan van hooguit een gelijkblijvend quotum. De tongstand zal naar verwachting wel toenemen. De verruiming van het tongquotum zal voor de kottervloot rentabiliteitsverbeterend kunnen werken.

Strikte naleving van de huidige vangstquota zal voor de kottervloot dermate ingrijpend zijn dat de minister van Landbouw en Visserij daarin aanleiding heeft gevonden om ook voor dit deel van de visserijvloot een stilligeregeling af te kondigen. Een regeling welke ook hard nodig is voor de kottersbedrijven welke op rondvis vissen, omdat veel platvisvissers ertoe neigen de vermindering van hun mogelijkheden in de visserij op platvis te compenseren door extra visserij op rondvis. De druk op de, in tegenstelling tot de platvisquota, niet individueel toegewezen rondvisquota dreigt daardoor dermate groot te worden dat ook de visserijmogelijkheden van de rondvisvissers worden aangetast.

Wat betreft de platvisstand in de toekomst is het de vraag welke invloed het herstel van de haringstand zal hebben op de scholstand. Uitgaande van de multispecies gedachte is het niet ondenkbaar dat een vergrote haringstand op lange termijn een negatieve invloed zal hebben op de scholstand. Een prognose voor de op platvis gespecialiseerde kleine zeevisserij zal om die reden vanuit biologisch oogpunt een minder optimistisch beeld te zien geven dan voor de grote zeevisserij; ook omdat het groeipotentieel van de schol- en tongstand veel lager is. De kleine zeevisserij heeft echter het voordeel dat ze veel minder afhankelijk is van de Britse en Ierse visserijzones. Daarom mag ervan worden uitgegaan dat het handhaven van de kottervloot in zijn huidige omvang tot de reële mogelijkheden behoort.

Conclusies

Samenvattend kan het volgende worden geconcludeerd.

- De huidige problemen in de visserij houden niet alleen verband met te sterke bevissing van een aantal vissoorten, maar vinden tevens hun oorzaak in de discussie over het eigendomsrecht van de visgronden en de zich daar bevindende visvoorraden.

- Aangezien er een onderscheid wordt gemaakt tussen overbevissing in economische zin en biologische overbevissing is zorgvuldigheid bij het hanteren van dit begrip gewenst.

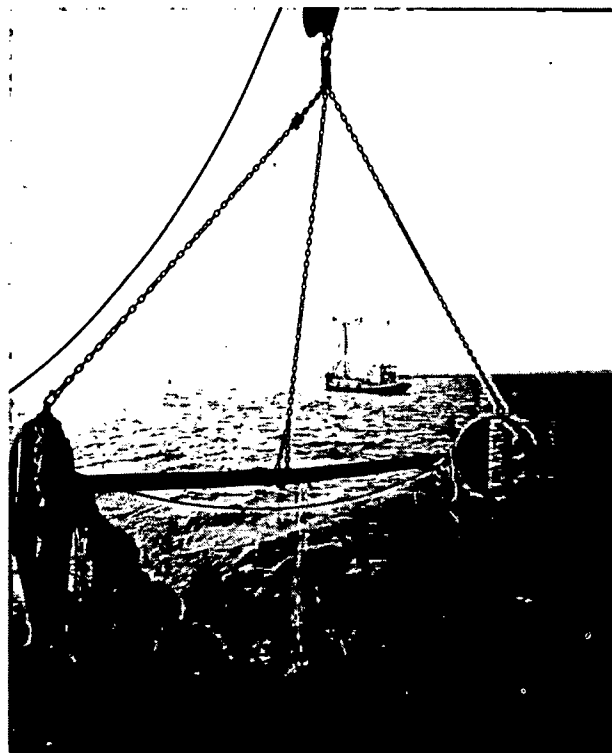
- Tot nu toe is door de beleidsinstanties niet of onvoldoende gewerkt met een economisch visserijmodel. Een evenwichtig en sociaal-economisch doeltreffend beleid maakt het hanteren van zo'n model noodzakelijk.

- De Europese Commissie zal bij het bepalen van haar doelstellingen antwoord moeten geven op de vraag tot welk niveau de stand van de verschillende vissoorten met behulp van vangstbeperkingsmaatregelen zich zal moeten herstellen. Daarbij zal moeten worden overwogen welk effect de beoogde visvoorraden in zee en de daarmee overeenkomende toekomstige quota zullen hebben op: a. de markt voor de betreffende vissoorten; b. de werkgelegenheid in de sector; c. de stand van andere vissoorten in verband met voedselconcurrentie en predatie.

- Ter beperking van de negatieve effecten op korte termijn zal moeten worden overwogen minder stringente vangstbeperkingsmaatregelen op te leggen of tijdelijke overbevissing van de voor de vissers compenserende vissoorten toe te staan.

- In het beleid zal tevens op basis van het effect op de werkgelegenheid en de economie in de lidstaten een afweging

Boomkor, gebruikt bij de visserij op garnalen of platvis

dienen plaats te vinden tussen: a. de prioriteit voor de visserij voor consumptiedoelinden; b. de prioriteit voor de visserij voor vismeeldoelinden; c. bevordering van een synthese tussen beide alternatieven.

- Rekening houdend met het bovenstaande zal niet kunnen worden ontkomen aan een benadering van het vangstbeperkingsbeleid vanuit de multispecies gedachte.

- De Europese Commissie heeft het indirecte werkgelegenheidseffect van de visserij in haar beleidsvoorstellen onvoldoende onderkend.

- De discussie rondom het eigendomsrecht op de visgronden en de zich ter plaatse bevindende visvoorraden werkt frustrerend op de totstandkoming van een evenwichtig EG-visserijbeleid. Het bij het EG-toetredingsverdrag overeengekomen recht van vrije toegang tot elkaars wateren blijkt door de opstelling van Groot-Brittannië en Ierland een holle frase te zijn. In dit verband lijkt de volgende basisfilosofie opgang te doen: „Britain waves the rules and rules the waves”.

- Het toestaan van de invoering van visplannen voor de Ierse wateren moet worden gezien als een politieke concessie tegenover de Ieren, aangezien voor zo'n plan geen duidelijke biologische motieven zijn aan te voeren.

- De toewijzing van de vangstquota maakt binnen de EG Nederland tot de grote verliezer. De toewijzing van de quota, gecombineerd met de Brusselse nieuwbouw subsidieregelingen heeft de volgende gevolgen gehad:

- aantasting van de technologische voorsprong van de Nederlandse visserij als typisch op de Noordzee en aangrenzende wateren gespecialiseerde tak van visserij;

- herstructurering van de Britse vloot tot een vloot voor nabijgelegen wateren (Noordzee en aangrenzende overige wateren in de Britse economische zone);

- uitbreiding van de Ierse vloot;

- stabilisatie of lichte achteruitgang van de vloeten van de overige, de Noordzee omringende, lidstaten.

- Alle sombere geluiden ten spijt zal bij een zorgvuldig beleid na enkele jaren varen op de nullijn een redelijk toekomstperspectief voor de Nederlandse zeevisserijvloot in het verschiet liggen. Als voorwaarde voor het uitkomen van deze prognose geldt echter dat het Europese vaarwater ook Europees viswater zal zijn.

D. J. Langstraat

De Nehem en de economische orde

DRS. A. J. VAN DER MEER

In onderstaand artikel wordt ingegaan op de moeilijkheden bij het functioneren van de Nederlandse Herstructureringsmaatschappij (Nehem). De problemen raken volgens de auteur, algemeen secretaris bij het NCW, wezenlijke elementen van onze economische orde.

Inleiding

Zoals bekend is de Stichting Nederlandse Herstructureringsmaatschappij (Nehem) in acute moeilijkheden gekomen. De Raad van Toezicht van de Nehem wijt dit in een brief aan de minister van Economische Zaken aan twee factoren: aan de ene kant de onvoldoende ruimte die het Ministerie van Economische Zaken toestaat voor een eigen beleidsvoering van de Nehem, aan de andere kant het niet functioneren van de tripartite basis waarop de Nehem stoelt, met name moeilijkheden tussen vakbonden en ondernemingen. De problemen rond de Nehem trekken naar mijn mening terecht de aandacht, want wat hier aan de hand is raakt wezenlijke elementen van onze economische orde.

Het lijkt gewenst de totstandkoming van de Nehem nog eens te releveren omdat er soms, ook bij degenen die thans over de toekomst van de Nehem moeten beslissen, lacunes in kennis over de voorgeschiedenis blijken te bestaan. Het gevaar dreigt nl. dat op korte termijn een beslissing over een instrument (de Nehem) wordt genomen — de Stichting van de Arbeid vergadert hierover eind augustus — terwijl de discussies over het beleid zelf nog lange tijd zullen vergen. Zo is binnen een SER-commissie de discussie over de inhoud van een sectorstructuurbeleid pas goed aan de gang, terwijl het gesprek over de vormgeving (adviesaanvraag over de PBO) nog moet beginnen.

Na een schets over het ontstaan van de Nehem, zou ik daarom enkele beleids-elementen naar voren willen halen die m.i. wezenlijk zijn voor het kunnen functioneren van de Nehem, zonder thans te kunnen ingaan op de concrete uitwerking ervan.

Voorgeschiedenis

Wanneer men de ontwikkeling van de laatste tien jaar overziet, dan zijn er duidelijk twee lijnen te onderkennen. De eerste is het denken en discussiëren over doeleinden van sectorbeleid, c.q. sectorstructuurbeleid¹⁾. De tweede lijn is die van het ontwikkelen van een instrument voor een zodanig beleid. Beleid en instrument hebben uiteraard met elkaar te maken, maar hebben toch eigen impulsen gekend. Uitgaande van de gedachtenontwikkeling in ondernemerskring zou ik de gang van zaken als volgt willen markeren.

Beleid

Gedurende het jaar 1968 is binnen de twee centrale werkgeversbonden VNO en NCW gediscussieerd over de wenselijkheid en mogelijkheden van wat men noemde sectorpolitiek. Deze discussie mondde uit in een nota (februari 1969), waarvan de kern was dat naast het globale overheidsbeleid zowel voor bedrijfstakken in moeilijkheden als voor groeisectoren een gedifferentieerd overheidsbeleid aanvaardbaar was. Dit zou echter niet mogen leiden tot een blauwdruk voor de toekomstige Nederlandse economie. Verder zou een naar bedrijfstakken gedifferentieerd beleid flexibel en pragmatisch moeten zijn. Daarnaast werd een klimaat van wederzijds vertrouwen en overleg tussen bedrijfsleven en overheid noodzakelijk geacht.

Om een dergelijk beleid te bewerkstelligen zouden instrumenten moeten worden ontwikkeld die aan drie criteria moesten voldoen:

- effectiviteit: de mate waarin de instrumenten de gestelde doeleinden verwezenlijken;
- congruentie: de mate waarin de instrumenten passen in het stelsel van ondernemingsgewijze productie (b.v. geen permanente begeleiding door de overheid);
- psychologische aanvaardbaarheid (overleg).

Inmiddels was een werkgroep binnen de SER bezig met de voorbereiding van een rapport inzake sectorstructuurpolitiek, dat de SER in december 1969 aanvaardde. Veel nieuws bracht dit rapport niet; het was in feite een systematische uitzetting over wat toentertijd reeds gebeurde.

Ten slotte zij nog vermeld dat ook van overheidskant aanzetten werden gegeven om tot een sectorstructuurbeleid te komen²⁾. Meer dan aanzetten waren het echter niet.

Instrument

Thans de tweede lijn: de ontwikkeling van een specifiek instrument voor het beleid. Daartoe besteedden VNO en NCW in 1969 bijzondere aandacht aan het optreden in Engeland van de Industrial Reorganisation Corporation (IRC). Deze IRC was door de Engelse regering ingesteld om met overheidsgeld de rationalisatie van de Engelse industrie te bevorderen. De leiding was overwegend in handen van personen uit ondernemerskring en genoot een grote mate van onafhankelijkheid. Door de Verbonden werd nagegaan in hoeverre een instelling als de IRC ook in Nederlandse verhoudingen wenselijk en mogelijk zou zijn. De Verbonden

1) Sectorbeleid is het beleid binnen een sector; sectorstructuurbeleid betreft de verhouding tussen de verschillende sectoren en daarmee ook van het geheel.

2) B.v. in de Groeinota van 1966 en in de Memorie van Toelichting van de begrotingen van het Ministerie van Economische Zaken, met name van 1968 en 1969.

kwamen met het voorstel een herstructureringsmaatschappij op te richten die belast zou worden met een deel van de uitvoering van het sectorstructuurbeleid. In feite vormde dit instrument in deze gedachtengang de institutionalisering van de reeds genoemde nota van de werkgeversverbonden van februari 1969 3).

De taken voor deze nieuwe herstructureringsmaatschappij zouden de volgende moeten zijn:

- het metterdaad bevorderen van rationalisatie en herstructurering van ondernemingen en bedrijfstakken;
- het stimuleren van potentieel groeiachtige ondernemingen en bedrijfstakken;
- het vergroten van de financiële kracht van bedrijven en sectoren.

Om deze taken te kunnen vervullen zou de leiding van deze instelling moeten bestaan uit een beperkt aantal personen met ondernemingservaring aan wie een ruim mandaat moest worden gegeven. De instelling zou tevens over eigen middelen moeten beschikken, waaronder risico-dragend kapitaal. Een poging deze herstructureringsinstelling onder te brengen bij de Nationale Investeringsbank mislukte, zodat besloten werd naar een zelfstandige instelling te streven.

Inmiddels kwam vanuit een andere invalshoek eveneens de gedachte financiële steun te verlenen aan bedrijfstakken in moeilijkheden. De minister voor Ontwikkelingshulp vroeg in maart 1970 aan de Nationale Raad van Advies inzake Hulpverlening aan minder ontwikkelde landen (NAR) advies over de mogelijkheid en wenselijkheid in Nederland, resp. in de EEG, te komen tot de oprichting van een readaptatiefonds. Dit fonds zou compensatie kunnen bieden aan bedrijven en regio's die noodzaak zouden worden, of bereid zouden zijn, hun produktiestructuur aan te passen aan een rechtvaardiger internationale arbeidsverdeling. Na overleg met de minister van Economische Zaken werd in juni 1970 besloten deze vraag ook voor te leggen aan de SER. In februari 1971 bracht de SER een interim-advies uit. De conclusie was dat de SER in het algemeen geen noodzaak zag voor een readaptatiefonds, maar dat men nog berekeningen zou laten uitvoeren over de gevolgen van de afschaffing van invoerrechten op industriële producten uit ontwikkelingslanden op 1 juli 1971 (invoering van het algemeen tariefpreferentie systeem in de EEG).

Een definitief advies in september 1971 kwam ook op dit laatste punt tot een negatieve conclusie. Wel beval dit advies de oprichting aan van een algemene herstructureringsinstelling, die sectorstructuuronderzoeken zou moeten stimuleren (sedert 1965 op adviezen van de COP gesubsidieerd door de overheid) en zou bemiddelen bij de „follow up” van structuuronderzoeken. Deze instelling zou het best de vorm van een NV kunnen hebben, met het oog op het eventueel aantrekken van risicodragend kapitaal.

Dit advies nu leidde in september 1972 tot de instelling door de minister van Economische Zaken van de Nhem. Echter niet in de NV-vorm, maar als stichting en zonder eigen middelen 4). Daarmee was een beleidsinstrument gerealiseerd; het beleid zelf moest grotendeels nog worden ontwikkeld.

Economische orde

Het moeizaam tot stand komen van een beleidsvisie is wel te begrijpen. Zoals in het begin is gesteld raakt het sectorstructuurbeleid belangrijke elementen van onze economische orde 5): Het gaat hierbij om de vraag, die met name de *Nota Selectieve Groei*, in 1976 door de minister van Economische Zaken uitgebracht, heeft opgeroepen: leidt het rechtstreeks ingrijpen van de overheid in het economisch gebeuren noodgedwongen tot een steeds verdergaande interventie en daarmee tot de verdwijning van het systeem van particuliere ondernemingsgewijze productie?

Degenen die daar beducht voor zijn, wijzen erop dat het van groot belang is dat dit systeem in zijn essentie blijft functioneren, daar het immers het enige in werking zijnde stelsel van gedecentraliseerde verantwoordelijkheden in het produktieproces is. Deze essentie is, dat de ondernemingsleiding de verantwoordelijkheid heeft voor belangrijke beslissingen, gericht op de continuïteit van de onderneming. Deze beslissingen kunnen niet worden overgedragen aan de overheid of een collectiviteit van ondernemers.

Inmiddels wordt algemeen ingezien dat dit systeem ook

- zwakke kanten heeft. Kortheidshalve enkele aanduidingen:
- het concurrentie-regime appelleert soms te sterk aan het egoïsme van de mens 6);
 - in bepaalde omstandigheden, in een stagnerende economie b.v., doen zich problemen voor, waarvan de oplossing het draagvlak van de individuele onderneming te boven gaan;
 - de onderneming is veel sterker dan vroeger verbonden met het maatschappelijk gebeuren, hetgeen andere eisen stelt aan haar functioneren.

De consequenties van het voorgaande raken de kernvragen van het sectorstructuurbeleid.

Internationale aspecten

De studies en besprekingen die over deze consequenties thans intensief plaatsvinden dienen ook aandacht aan de internationale aspecten te besteden. Ons land is immers sterk afhankelijk van zijn economische betrekkingen met het buitenland.

De problemen die de Europese Commissie ondervindt om tot een communautair structuurbeleid te komen — de gang van zaken rond het instellen van crisiskartels vormen een goed voorbeeld — illustreren de ingewikkeldheid van de problematiek, maar met name ook de botsing van denkrichtingen in Europa. Het lijkt mij ook uit dat oogpunt nuttig nog eens de verschillen in het economisch denken te signaleren tussen Engeland en Frankrijk.

Wat schematisch weergegeven zou men kunnen zeggen dat de Engelse theoretische economen vanouds de grootste aandacht hebben besteed aan het economisch proces. Men bezag de noodzakelijke relaties tussen de economische verschijnselen, vanuit de instelling dat de mens zich bij zijn economisch handelen vooral laat leiden door zijn eigenbelang, hetgeen tevens in belangrijke mate bijdraagt tot het algemeen belang. Bepaalde instellingen, zo die al nodig zijn, zullen in Engeland dan ook een sterk pragmatisch karakter dragen en marktconform moeten handelen. De IRC is een duidelijk voorbeeld van de doorwerking van deze theorie op het beleid.

Het economisch denken in Frankrijk heeft zich steeds sterk gericht op de economische orde; de economische orde als kader waarbinnen het economisch proces zich afspeelt. Dit brengt een grote belangstelling met zich mee voor de instellingen binnen deze orde en tevens voor een zekere normatieve werking. Concreet heeft dit zich gemanifesteerd in de Franse vijf-jarenplannen.

3) Van belang was daarbij, dat ook in Europees verband werd gedacht over het instellen van een nieuw op te richten, c.q. het uitbouwen van een bestaand instrument om vanuit een communautaire optiek het industriële aanpassingsproces te versnellen.

4) De beslissingen van de overheid zijn soms raadselachtig. In dit geval adviseerde het bedrijfsleven de NV-vorm; de regering besloot tot een stichting. Bij de oprichting van de FMO (Financieringsmaatschappij voor Ontwikkelingslanden) in 1970 adviseerde het bedrijfsleven in verband met het ideële doel van deze instelling tot de stichtingsvorm; de regering besloot een NV op te richten!

5) Zie ook het artikel van Prof. Dr. H. W. de Jong, De rommelige orde, *ESB*, 19 juli 1978.

6) Marx heeft gesteld, dat naast de arbeider, ook de kapitalist door de onpersoonlijke concurrentiestrijd zijn menselijke waardigheid verliest. Aan de mens moet zijn sociale functie worden teruggegeven.

Waar staat Nederland? Een duidelijke historische lijn van denken lijkt maar moeilijk aan te wijzen. Wellicht is het een mengeling van de beide hierboven weergegeven opvattingen. Mogelijk is het ook terug te voeren tot het drie-stromenland. Daarbij zou dan het deel dat tot „issue de Calvin” is te beschouwen de Franse lijn niet vreemd moeten zijn. De discussie over de PBO naar aanleiding van de adviesaanvraag van minister Albeda zal dit wel aantonen.

Hoe dit ook zij, een duidelijke conceptie is nodig waarbij een goed doordachte combinatie van elementen uit de twee systemen hier waarschijnlijk het meest werkbaar is. Het mag echter niet leiden tot een hinken op twee gedachten.

Conclusies

De centrale vraag die onze orde zal bepalen betreft de verhouding tussen overheid en bedrijfsleven: is het mogelijk voor ondernemers en vakbeweging orde op eigen zaken te stellen, zodat het gevaar van een allesbeheersende overheidsinvloed op het economisch leven gekeerd wordt. Daarbij is essentieel, dat duidelijk wordt tot hoever de verantwoordelijkheden van de sociale partners kunnen strekken.

Van ondernemerszijde zal naast de verantwoordelijkheid voor het eigen bedrijf solidariteit met bedrijfsgenoten een grotere rol moeten spelen. Men kan dit beredeneren als een afgeleide van het eigenbelang en daar ook de grenzen aan de samenwerking leggen. Men kan ook erkennen dat het in de tijd gezien, een logische uitbouw is van in het verleden begonnen activiteiten van gemeenschappelijk belang, zoals b.v. scholing en opleiding in de bedrijfstak.

Aan vakbondszijde zou het spiegelbeeld zijn: een toetsing van het sectorbeleid aan de werkgelegenheidsontwikkeling, maar met erkenning van het ingebed zijn van de werkgelegenheid in een meer omvattend economisch geheel, waarmee men de betrokkenheid niet moet schuwen. Het CNV zal deze betrokkenheid erkennen. Voor de FNV ligt het, ook ideologisch, veel moeilijker. Daarbij speelt de opvatting van met name het NVV, dat de overheid de uiteindelijke verantwoordelijkheid draagt voor de uitkomsten van het productieproces, een belangrijke rol. De verleiding in die kring is dus groot om het Ministerie van Economische Zaken alle belangrijke beslissingen inzake herstructureringen toe te schuiven. Het moet echter volstrekt uitgesloten worden geacht, dat het Ministerie dit in de huidige verhoudingen aankan. Wil men toch naar die situatie toe, dan kan dit niet zonder de huidige economische orde onaangetast te laten.

Ook bij ondernemers is er de verleiding in moeilijke omstandigheden tegen de overheid aan te leunen. Deze weg van de minste weerstand kent echter slechts een éénrichtingsverkeer en zal vergaande afhankelijkheid tot gevolg hebben.

Terugkerend naar het onderwerp van mijn beschouwing acht ik om de eigen verantwoordelijkheid van het bedrijfsleven tot gelding te brengen een Nehem nuttig. Zo'n Nehem zou initieënd, inventief en op langer zicht moeten werken aan samenhangende activiteiten per sector. Zij zou vooral een vertrouwenspositie moeten innemen en overleg tussen de drie partijen op gang moeten brengen.

Het is daarom bijzonder jammer, dat één van de directeurs van de Nehem, de heer Wijkstra, zijn positie opgeeft. Hij is een „overlegger” pur sang en daarom uitermate op zijn plaats in de leiding van de Nehem. Gezien de vele moeilijkheden — misschien kunnen we beter zeggen de tegenwerking, die hij ondervond — is zijn stap begrijpelijk.

Directie en personeel van de Nehem kunnen wellicht moed putten uit een Bijbelboek, dat bij uitstek over herstructurering gaat nl. Nehemia. In het bijzonder Nehemia 6:9 zou ik in de aandacht willen aanbevelen: „Want allen wilden ons vrees aanjagen, en dachten: dan zullen hun handen bij het werk verslappen en komt het nimmer tot stand. Het was dus zaak, om sterk te staan”.

A. J. van der Meer

de rijksuniversiteit groningen vraagt:

■ buitengewoon lector in de bedrijfskunde (i.h.b. de technologische aspecten van de bedrijfskunde).

(vac. nr. 780813/0936)

bij de Interfakulteit Bedrijfskunde.

De Interfakulteit Bedrijfskunde, in 1975 ingesteld tussen de Faculteiten der Economische, Juridische en Sociale Wetenschappen en de Interfakulteit der Actuarële Wetenschappen en Econometrie, is belast met onderzoek en onderwijs in de bedrijfs- of organisatiekunde, waaronder wordt verstaan het beschrijven en verklaren van organisatieprocessen, alsmede het ontwerpen van organisaties en het begeleiden van veranderingen daarin.

Het onderwijs omvat een volledige post-propaedeutische opleiding tot bedrijfskundig doctorandus en tevens een aantal bedrijfskundige bijvakken voor studenten met een hoofdrichting in een moederfaculteit.

De te benoemen buitengewoon lector (part-time functie) zal moeten bijdragen aan de verdere vormgeving van de activiteiten van de Interfakulteit. Daarbij wordt in het kader van deze leeropdracht gedacht aan:

- wisselwerking tussen operationele processen en bestuurlijke processen in organisaties.
- beleidsbepaling ten aanzien van technologie en innovatie binnen organisaties.
- technologie en samenleving, i.h.b. de wisselwerking tussen technologie en sociaal-economisch beleid.

De voorkeur gaat uit naar kandidaten die voldoen aan de volgende criteria:

- a. Belangstelling voor en ervaring met beleidsvraagstukken op het gebied van technologie en innovatie.
- b. Inzicht in de samenhang tussen bestuurlijke en operationele processen.
- c. Een academische opleiding in de bedrijfskunde, de (bedrijfs)economie, de econometrie, de gedragswetenschappen, de wiskunde of een der technische wetenschappen, zo mogelijk afgesloten met een academische promotie.

Inlichtingen kunnen worden ingewonnen bij Prof. Dr. M.R. van Gils (tel. 050-118285, privé 050-346881) of bij drs. W. Dijkema (tel. 050-118283, privé 05909-654).

De vaststelling van de honorering van de buitengewoon lector geschiedt op grond van ministeriële richtlijnen inzake honorering van deeltijdse docenten en is o.m. afhankelijk van de taken en de taakomvang van de buitengewoon lector.

■ sollicitaties:

schriftelijk binnen twee weken na plaatsing van deze advertentie te richten aan de directeur van de Dienst Personeelszaken, Postbus 72, 9700 AB Groningen, onder vermelding van het vacaturenummer op brief en envelop.

Jaarverslag van de Bank voor Internationale Betalingen: minder optimistisch

DRS. A.H.A. VAN DER MEER*

Het jaarverslag van de Bank voor Internationale Betalingen (BIB) laat dit jaar een minder optimistisch geluid horen omtrent de toekomstige ontwikkeling van de wereldeconomie dan het vorig jaar. In het onderhavige artikel worden de oorzaken van de terugval van de economie besproken, alsmede de maatregelen die de BIB voorstelt om uit de recessie te geraken.

Inleiding

Op 12 juni jl. hield Dr. J. Zijlstra als voorzitter van de Bank voor Internationale Betalingen (BIB) te Bazel een toespraak ter gelegenheid van het uitbrengen van het 48e jaarverslag van de BIB over de periode van 1 april 1977 tot 31 maart 1978. Zowel uit de rede van haar voorzitter als uit het jaarverslag van de BIB valt een minder optimistisch geluid te beluisteren aangaande de ontwikkeling van de wereldeconomie in de komende jaren. Het vorige jaar toonde de BIB zich immers nog verwachtingsvol wat het herstel van de wereldeconomie betreft. De oorzaken van de terugval van de economie tot nu toe en de maatregelen welke de BIB voorstelt om uit de recessie te geraken, willen wij in het onderhavige artikel in het kort bespreken. Achtereenvolgens komen hierbij aan de orde: een overzicht van de stand van zaken in de wereldeconomie, de recente economische en monetaire ontwikkelingen in de industrielanden, de maatregelen welke de verschillende landen hebben genomen ter bevordering van de groei, de prijsstabiliteit en het externe overwicht, het internationale handels- en betalingsverkeer, de internationale geld- en kapitaalmarkt en de internationale valutaire situatie. Het artikel wordt besloten met een overzicht van de aanbevelingen welke de BIB doet, ten einde de wereldeconomie weer in het goede spoor te krijgen. Wij zullen deze voorstellen bezien in het licht van de recente topconferenties, die in Bremen en in Bonn werden gehouden. Tevens willen wij deze voorstellen vergelijken met de economische verwachtingen van de Organisatie van Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) voor het komende jaar.

De huidige situatie van de wereldeconomie

Was de BIB vorig jaar nog tamelijk optimistisch over het verloop van de wereldeconomie — optimistischer dan bijvoorbeeld de OESO —, thans blijkt dat de wereldeconomie toch minder snel is gegroeid dan men aanvankelijk had voorzien. Wat dit betreft bestaat er een aantal elkaar tegenwerkende krachten. Zo zijn er recessieve invloeden, maar ook groei-impulsen te bespeuren. De factoren welke vooralsnog een herstel van de wereldeconomie tegenwerken, bestaan uit

het in omvang groot blijvende betalingsbalansoverschot van de OPEC-groep, de betalingsbalansonevenwichtigheden tussen de industrielanden onderling, de aanhoudende valutaoonrust en inflatoire tendensen en de problemen met de exportsector in een aantal hoog ontwikkelde industrielanden. Hier staat tegenover dat de positieve krachten in betekenis gaan toenemen. Veel landen hebben wat betreft hun betalingsbalans- en reservepositie orde op zaken gesteld en ook de financiering van de tekorten levert steeds minder moeilijkheden op.

Wordt bovendien rekening gehouden met het feit dat in enige toonaangevende landen — de Verenigde Staten, West-Duitsland en Japan — er een gestage groei aanwezig is, dan mag per saldo worden verwacht dat de recessieve krachten aan betekenis zullen inboeten. Dit wil nog niet zeggen dat de wereldeconomie het gewenste groeipatroon te zien zal geven. De wereldeconomie zal daarom verder moeten worden geactiveerd, zonder dat evenwel de inflatie opnieuw de kop mag opsteken. De BIB denkt hierbij aan een vermindering van de olie-import, aan binnenlandse expansieve maatregelen en aan besteding van de strijd tegen de inflatie.

Het goede voorbeeld werd wat dit betreft het afgelopen jaar in zekere zin door de Verenigde Staten gegeven. Als enige van de grote industrielanden groeide de economie er aanzienlijk, nam de productie toe en vertoonde het werkloosheidscijfer een dalende lijn. Als gevolg hiervan steeg het tekort op de lopende rekening van de Amerikaanse betalingsbalans wel van \$1,4 mrd. in 1976 tot \$20,2 mrd. in 1977. De voortrekkersrol van de Verenigde Staten was echter niet sterk genoeg om de gehele westerse wereld te stimuleren. De oorzaak hiervan ligt allereerst in het grote oliegebruik van de Verenigde Staten, welke voor een groot deel verantwoordelijk is voor het betalingsbalanstekort. Wanneer de OPEC-groep haar import niet evenredig laat toenemen, is het stimulerende effect van de vergrote Amerikaanse import slechts gering. Op de tweede plaats leidde het betalingsbalanstekort tot een verstoring van het wisselkoersevenwicht. De appreciatie van de Duitse mark en de Japanse yen en de optredende valutaoonrust beperkten de groei van de wereldeconomie. Hopelijk draagt het op de Europese topconferentie te Bremen gelanceerde voorstel tot wijziging van het Europese monetaire systeem, waarbij de schommelingen in de wisselkoersen slechts 2% mogen bedragen ten opzichte van de Europese valuta-eenheid (1% naar boven en 1% naar beneden), bij tot een beperking van de negatieve gevolgen van de veranderingen in de wisselkoersen. Zeker nu binnen het systeem van flexibele wisselkoersen het koersverloop weer „te” flexibel wordt, bestaat er behoefte aan een dergelijk systeem.

* De auteur is verbonden aan de afdeling Internationaal Economisch Onderzoek van de Centrale Rabobank te Utrecht.

De recente economische en monetaire ontwikkeling in de industrielanden

Na de langdurige recessie ten tijde van de oliecrisis trad rond de jaarwisseling 1976-1977 in vele landen een herstel van de industriële productie op. Tussen de industrielanden onderling bestonden er evenwel het afgelopen jaar grote verschillen in economische ontwikkeling. Terwijl in de Verenigde Staten de industriële productie en de bestedingen, zowel de particuliere als die van de overheid, stegen, liep de productie in de Europese industrielanden terug. In Japan trad in de loop van het jaar een stagnatie op. Teleurstellend was vooral de in verhouding geringe reële groei van de West-Duitse (2,1%) en de Japanse economie (5,3%)¹⁾, daar deze twee landen succes hadden geboekt bij de inflatiebestrijding en aanzienlijke overschotten op de lopende rekening van de betalingsbalans hadden geboekt. In andere landen zoals Frankrijk, Engeland, Nederland en België met respectievelijk 2,4%, -0,3%, 2,2% en 1,7% reële groei van het bruto nationaal product, was de situatie in vergelijking met die in 1976 nog slechter.

De terugslag laat zich verklaren door het feit dat in het eerste kwartaal van 1977 nog de verwachting bestond dat de verkoop van de meer duurzame consumptiegoederen en de netto investeringen zouden aantrekken. Nu de recessie ten einde liep, zou er immers een zekere inhaalvraag moeten plaatsvinden. Deze verwachting alleen al en het afnemende inflatiecijfer deed een verdere groei veronderstellen. In werkelijkheid nam de particuliere consumptie af en bleven de uitbreidingsinvesteringen en voorraadvorming in de meeste landen, met uitzondering van de Verenigde Staten, op een laag peil. In een poging de externe positie te verbeteren en de inflatie verder terug te dringen, werd via belastingmaatregelen de groei van de particuliere inkomens beperkt. Als gevolg hiervan steeg de importbehoefte slechts weinig; mede door de toenemende protectionistische neigingen bleef de verwachte groei van de export uit. Voor veel landen had de exportsector juist de motor van het economische herstel moeten zijn. Wel namen vele regeringen vorig jaar stimuleringsprogramma's in uitvoering. Alhoewel hier geen al te grote impuls van uitging, ondersteunde het de investeringsactiviteit. In feite werd er te weinig onderscheid gemaakt tussen die maatregelen van economische politiek welke de nationale economie betreffen en die welke het noodzakelijke internationale aanpassingsproces raken.

Terwijl de inflatie het afgelopen jaar in de meeste landen terugliep, handhaafde het werkloosheidspercentage zich op een hoog niveau, zoals uit tabel I blijkt.

Tabel 1. Werkloosheidspercentages in een aantal landen

Landen	1957 - 1973		december 1975	december 1976	juni 1977	december 1977	april 1978
	max.	gem.					
Ver. Staten	6.8	5.0	8.3	7.8	7.1	6.4	6.0
Canada	7.1	5.5	7.0	7.5	8.0	8.5	8.6
Japan	1.5	1.1	2.0	1.8	2.1	2.1	2.1
West-Duitsland	3.5	1.4	4.9	4.4	4.6	4.5	4.4
Frankrijk	2.2	1.6	4.2	4.3	5.3	4.8	4.9
Ver. Koninkrijk	3.8	2.2	5.0	5.6	5.7	6.0	5.8
Italië	8.2	4.0	3.5	6.8	7.7	7.1	
België	6.3	3.7	8.7	9.8	9.2	11.0	10.8
Nederland	2.7	1.5	5.5	5.2	5.4	5.1	5.1
Zweden	2.5	1.7	1.6	1.5	1.5	1.8	2.1
Zwitserland	0.0	0.0	0.9	0.6	0.3	0.4	0.3

Bron: Jaarverslag BIB 1977 - 1978, blz. 23.

De werkloosheid in de industrielanden is zowel structureel als conjunctureel van aard. Niettegenstaande de reeds getroffen maatregelen, daalt het percentage slechts traag. De oorzaak hiervan moet vooral worden gezocht in het streven naar rationalisering van het productieproces als reactie op de sterke stijging van de reële lonen. In alle sectoren van de economie poot men via automatisering arbeidsplaatsen vrij te

maken. Zo steeg in een aantal landen de arbeidsproductiviteit sneller dan het bruto nationaal product, waarbij het aantal ingeschakelde arbeidskrachten terugliep.

Op monetair terrein had de geldpolitiek in het verslagjaar vooral tot doel de groei van de geldhoeveelheid binnen bepaalde grenzen te houden. Tabel 2 geeft een indruk van het doelcijfer van de kwantitatieve monetaire politiek en de werkelijke groei van de verschillende typen geldhoeveelheid in een aantal landen.

Tabel 2. Normpercentage en werkelijke groei van de geldhoeveelheid (%)

Land	Geldhoeveelheid	Doelstelling voor 1977	Uitbreiding geldhoeveelheid	Doelstelling voor 1978	Uitbreiding geldhoeveelheid, kwartaalcijfers op jaarbasis				
					1977				I
					I	II	III	IV	
Ver. Staten	M ₁	4,5-6,5	7,8	4 - 6,5	7,1	8,3	8,3	7,4	5,1
	M ₂	7 - 10	9,8	6,5-9	11,3	9,3	10,3	8,2	6,6
	M ₃	8,5-11,5	11,7	7,5-10	12,8	10,6	12,5	11,0	
West-Duitsland	centrale bank-geld	8	9,0	8	7,9	6,5	12,8	11,5	14,5
	M ₁				11,4	7,3	12,8	10,0	25,0
	M ₃				7,1	6,8	14,6	12,8	7,6
Frankrijk	M ₁				10,5	5,2	14,2	7,5	
	M ₂	12,5	13,9	12	14,4	8,9	15,8	12,7	
Ver. Koninkrijk	M ₁				9,2	21,1	25,0	27,8	23,6
	sterling M ₁	9 - 13	16,3	8 - 12	-4,3	12,4	11,9	15,2	24,8
	DCE	19,5	11,3	13	-0,8	7,7	-0,1	7,4	29,1
Canada	M ₁	8 - 12	9,2	7 - 11	8,5	11,1	11,0	13,6	5,8
	M ₂				13,0	14,1	9,4	10,8	8,9
Zwitserland	M ₁	5	5,4	5	9,0	0,1	2,9	9,0	36,8
	M ₂				2,0	10,4	5,6	6,9	5,4
Italië	M ₁				24,2	19,1	20,3	19,9	
	M ₂				24,4	17,4	18,8	22,6	
	totaal	15	17,8		17,0	20,0	16,5	17,3	

Bron: Jaarverslag BIB 1977-1978, blz. 26.

De grote verschillen in de mate van monetaire expansie welke er aanvankelijk tussen de verschillende landen bestonden, liepen in 1977 verder terug. Dit komt vooral doordat in landen waar het inflatiepercentage sterk is afgenomen, ook de groei van de geldhoeveelheid beperkt kon blijven.

Maatregelen ter bevordering van groei, prijsstabiliteit en extern evenwicht

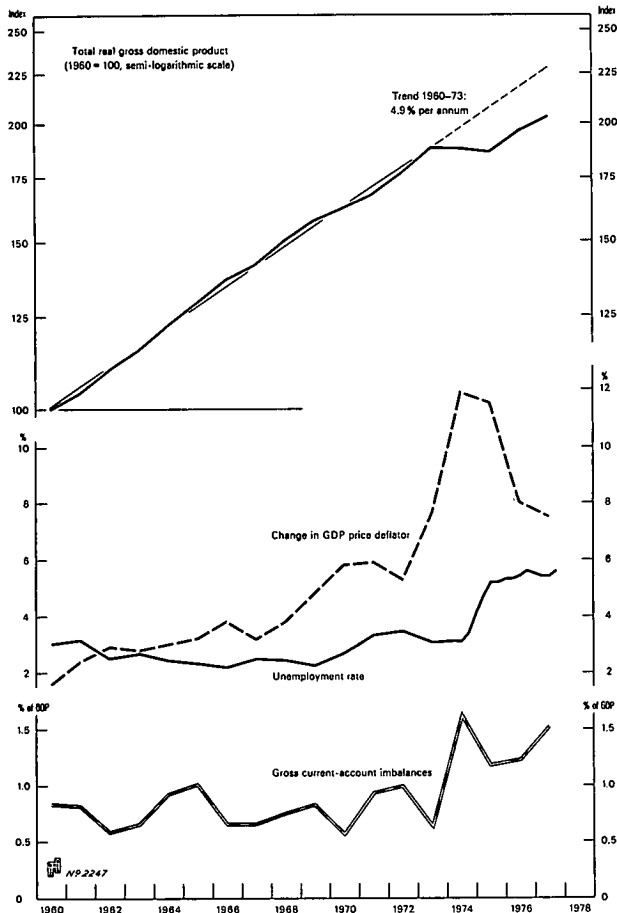
Eind vorig jaar zijn in een aantal landen nieuwe maatregelen ter stimulering van de conjunctuur afgekondigd. Het betreft hier vooral de Verenigde Staten, Japan en West-Duitsland. Willen deze nieuwe initiatieven ook de wereld-economie op gang helpen brengen, dan moet worden vermeden dat de nadruk te veel op het herstel van de nationale economische ontwikkeling wordt gelegd. Verder gebeurde het in het afgelopen jaar dat de timing van de stimuleringsmaatregelen tussen de verschillende landen niet klopte. Van de drie „locomotief“-landen trok de conjunctuur in de Verenigde Staten al aan, terwijl in West-Duitsland en Japan de economische activiteit nog op een laag pitje stond en in andere landen vaak zelfs contractieve maatregelen werden genomen.

De oorzaak van deze gebrekkige timing ligt in het feit dat ieder land voor het probleem staat vier hoofddoelinden van economische politiek na te streven: het voorkomen van inflatie, het bestrijden van werkloosheid, het bevorderen van het externe aanpassingsproces en het streven naar economische groei. Worden deze problemen te nationaal aangepakt, dan zal het onmogelijk zijn tot een oplossing te komen. In figuur 1, waarin de realisatie van deze doelstellingen in de periode 1960-1977 voor de gezamenlijke OESO-landen gra-

1) De oorspronkelijk verwachte groeicijfers waren respectievelijk 5% en 6,7%.

fisch is uitgezet wordt het feit dat de vier hoofddoelinden van economische politiek de laatste jaren niet simultaan konden worden bereikt, geïllustreerd.

Figuur 1. Groei, inflatie, werkloosheid en extern evenwicht van de OESO-landen

Bron: Jaarverslag BIB 1977-1978, blz. 41.

In deze grafiek is het externe evenwicht weergegeven als de som van de absolute cijfers van de lopende rekening van de betalingsbalans en van de OESO-landen als percentage van de nominale output. Duidelijk is dat de onevenwichtigheid op de betalingsbalansen de laatste jaren zeer groot is.

Bezien we het effect van de verschillende instrumenten van economische politiek zoals deze in de verschillende landen worden gehanteerd, dan merkt de BIB op dat de effectiviteit ervan aanmerkelijk is toegenomen. Op het gebied van de monetaire politiek bijvoorbeeld is het opvallend dat vele landen — onder andere de Verenigde Staten, West-Duitsland, Zwitserland, Italië, Engeland en Canada — zijn overgegaan tot de publikatie van de toegestane maximale groeicijfers van de in omloop zijnde geldhoeveelheid. Afhankelijk van de gekozen definitie worden de streefcijfers van de groei van M1, M2 en/of M3 bekendgemaakt. Op deze wijze kon er een duidelijk verband worden gelegd tussen de toename van de in omloop zijnde geldhoeveelheid en de mate van inflatie. Bovendien verwachtten de regeringen er veel van bij hun pogingen de loon-, prijs- en produktie-ontwikkeling in de hand te houden. Voorwaarde is dan wel dat de omloopsnelheid van het geld ongeveer gelijk blijft en hieraan ontbreekt het vaak. De in de praktijk optredende afwijkingen van de voorgenomen groei van de geldhoeveelheid waren meestal het gevolg van gedwongen interventies op de internationale valutamarkten ten einde de appreciatie van de nationale munteenheid ten opzichte van de Amerikaanse dollar te vertragen (zie ook tabel 2).

Dank zij de toegenomen effectiviteit van vooral de monetaire politiek, de begrotingspolitiek en de inkomenspolitiek konden binnenlandse economische problemen vaak beter worden aangepakt. De verschillen in het moment van ingrijpen en de keuze uit de mogelijke alternatieve oplossingen leidden tot een verdere onevenwichtigheid in het internationale handels- en betalingsverkeer. In het huidige systeem van variabele wisselkoersen konden landen met een sterke valuta zich vooral op de binnenlandse economische politiek concentreren, waardoor de landen met een tekort op de betalingsbalans voor de externe aanpassing moesten zorgen. Deze landen voerden vaak een restrictieve politiek met de reeds eerder genoemde nadelige invloed op de wereldeconomie en wereldhandel zoals hieronder blijkt.

Het internationale handels- en betalingsverkeer

De ontwikkeling van de wereldhandel bleef in 1977 duidelijk achter bij het jaar ervoor. Van 12% uitbreiding in 1976 liep de reële groei van de wereldhandel terug tot slechts 4% in 1977. Voor de komende 12 maanden verwacht de OESO een toename van hooguit 5%, zodat voorlopig niet op een duidelijk herstel mag worden gerekend. De oorzaak van deze scherpe terugval moet vooral worden gezocht in de achterblijvende binnenlandse vraag in de industrielanden. Ook de import van de OPEC-landen bleef achter, alhoewel deze in volumetermen gemeten met 13% steeg. De bijdrage van de ontwikkelingslanden en de Oostbloklanden aan de wereldhandel liep eveneens terug.

Wat de ontwikkeling van de betalingsbalansen betreft stegen de tekorten, respectievelijk de overschotten op de lopende rekening van de onderscheiden groepen landen ten opzichte van 1976. Tabel 3 is een illustratie hiervan. Hierin staan tevens de verwachtingen van de OESO per juli 1978 voor de periode tot juli 1979 vermeld.

Tabel 3. Saldi lopende rekening betalingsbalans (in mrd. \$)

	1974	1975	1976	1977	1978	1979
Totaal OESO.....	-33	-6,5	-24,5	32	17	17
waarvan:						
Ver. Staten	-2,3	11,6	-1,4	20,2	25	18
Japan	-4,7	-0,7	3,7	11,0	17,5	13
West-Duitsland	9,8	4,0	3,8	3,8	5	3
Andere grote Europese landen	-22,4	4,5	10,4	0,6	4	5,5
Benelux/Zwitserland	3,0	4,9	6,2	3,4	6	5,5
OPEC	61	29	39	34	19	16
Niet-OPEC ontwikkelingslanden	-24	39,5	-26,5	26,5	38	39,5

Bron: OECD, *Economic Outlook*, nr. 23, blz. VII.

Uit de afname van de onevenwichtigheid tussen de verschillende saldi kan worden afgeleid dat in tegenstelling tot het vorige jaar, ditmaal de OESO optimistischer is over het herstel van de wereldeconomie dan de BIB. Binnen de groep van industrielanden werd in 1977 de toename van het tekort vooral veroorzaakt door de Verenigde Staten. Dit land zag zijn tekort groeien van \$ 1,4 mrd. in 1976 tot \$ 20,2 mrd. in 1977. Voor het lopende jaar wordt zelfs een tekort op de lopende rekening van ruim \$ 25 mrd. verwacht. De tekorten worden vooral op de handelsbalans geboekt (in 1977 een tekort van \$ 31,2 mrd. en in 1978 naar verwachting \$ 26 mrd. Eenderde hiervan is het gevolg van de olie-import. Niettegenstaande de depreciatie van de dollar, is de concurrentiepositie van de Verenigde Staten kennelijk verslechterd. Het feit dat de inflatie in de Verenigde Staten weer gaat toenemen (van 5 1/2% in 1977 tot 7% in 1978), maakt de ontwikkeling nog zorgelijker.

Binnen de OPEC-landen liep het overschot op de lopende rekening met \$ 5 mrd. terug tot \$ 34 mrd., vooral ten gevolge van een daling van het saldo op de handelsbalans. Van dit bedrag werd bijna \$ 34 mrd. in het buitenland belegd,

hetgeen gelijk is aan de twee voorafgaande jaren. In totaal werd \$ 11,6 mrd. belegd in de vorm van bankdeposito's en geldmarktbeleggingen en \$ 22,2 mrd. werd op lange termijn vastgelegd in de vorm van bilaterale arrangementen, leningen aan internationale organisaties, Amerikaans en Engels overheidspapier en deelnemingen:

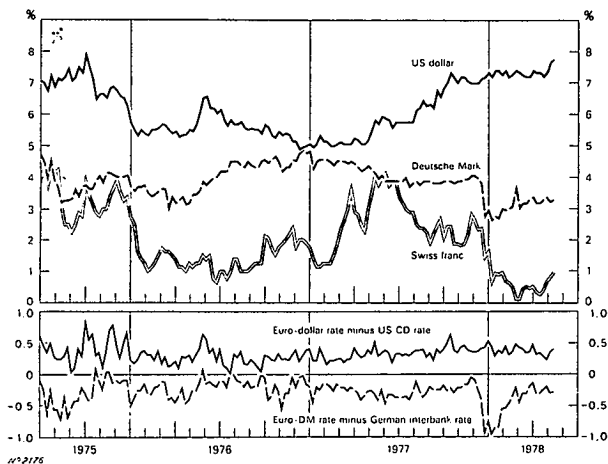
Het betalingsbalanstekort van de niet-OPEC-ontwikkelingslanden bleef in 1977 gelijk aan het saldo van het jaar ervoor. Dank zij de officiële hulpverlening, schenkingen en het aantrekken van particulier kapitaal kon de reservepositie van deze landen wederom met ruim \$ 9 mrd. verbeteren.

Internationale financiële markten

Niettegenstaande de vertraging in de groei van de wereldhandel en de grotere onevenwichtigheden in de betalingsbalanssituatie betekende 1977 wederom een topjaar voor de internationale financiële markten. De internationale kredietverlening nam met \$ 100 mrd. toe, tegen respectievelijk \$ 96,5 mrd. en \$ 57 mrd. in 1976 en 1975. Van dit bedrag werd \$ 75 mrd. verstrekt in de vorm van internationale bankkredieten en \$ 29,5 mrd. via de euro- en foreign bondmarkt (netto bedrag aan nieuwe emissies). Ten opzichte van het vorige jaar steeg het aandeel van de internationale bankkredieten. De kredieten werden verstrekt door banken uit de Europese landen van de Groep van Tien en Zwitserland (74%), banken in Canada en Japan (1%), banken in de Verenigde Staten (11%) en branches van Amerikaanse banken in de offshorecentra (14%). De door de Europese banken verstrekte kredieten ten bedrage van \$ 80,6 mrd. vonden voor 85% plaats in de vorm van eurokredieten, waardoor het totale bedrag aan uitstaande kredieten per ultimo 1977 op \$ 300 mrd. kwam.

Terwijl vorig jaar bij de internationale banken nog vooral de zorg leefde over de groter wordende risicofactor bij de verstrekking van kredieten — de BIB ging toen over tot de verschaffing van meer informatie over de debiteurlanden — gaat de zorg nu uit naar de invloed van het instabiele wisselkoersverloop en de grote creatie van internationale liquiditeiten op de internationale financiële markten. De grote liquiditeit van de eurokredietmarkt leidde tot het ontstaan van een kopersmarkt; het in verhouding te ruime aanbod van financiële middelen zette de „spread” te veel onder druk. Wat het renteverloop betreft, was er sprake van een verder uiteenlopen van de verschillende tarieven als gevolg van betalingsbalans- en wisselkoersontwikkelingen. Figuur 2 brengt dit in beeld.

Figuur 2. Interbancaire tarieven van 3-maands eurovalutadeposito's en het verschil met binnenlandse tarieven

Bron: Jaarverslag BIB 1977-1978, blz. 105.

De eurodollartarieven liepen parallel met de tarieven op de Amerikaanse geldmarkt op. Deze stijging werd grotendeels veroorzaakt door het weren van strakkere geldpolitiek. De euro-duitsse, mark- en euro-zwitserse franktarieven stonden vooral onder invloed van de wisselkoerssituatie in het afgelopen jaar en de maatregelen ter beperking van de kapitaaltoevloed.

Niettegenstaande een vermindering van het buitenlands beroep op de Amerikaanse en Zwitserse kapitaalmarkt, vormde 1977 voor de internationale kapitaalmarkten een nieuw recordjaar. De groei trof vooral de uitgave van eurobonds, waarvan het emissietotaal met 26% toenam tot \$ 19,4 mrd. Het was voor het eerst sedert januari 1974 (vervallen controle op Amerikaanse kapitaaluitvoer) dat de groei van de eurobondmarkt die van de foreign bondmarkt overtrof. Het emissiebedrag op de eurobond- en foreign bondmarkten te zamen steeg van \$ 33,4 mrd. in 1976 tot \$ 35 mrd. in 1977. Tabel 4 laat dit zien.

Tabel 4. Internationale bondemissies in \$ mln.

Landen c.d.	Jaren	Euro-bondemissies				Foreign bondemissies			
		totaal	VS dollars	Duitse markten	private placements	totaal	in VS	in Zwitserland	private placements
West Europa	1975	4.880	1.350	1.770	1.760	3.150	850	1.760	1.670
	1976	5.740	3.830	1.330	1.070	5.110	1.240	3.370	2.960
	1977	8.950	5.690	2.710	1.800	4.420	1.230	2.610	2.270
Canada	1975	1.150	610	-	320	3.410	3.110	280	830
	1976	3.000	1.570	40	150	6.080	5.720	370	4.060
	1977	1.950	980	410	60	3.260	2.900	270	1.660
Ver. Staten	1975	310	220	-	80	140	-	40	120
	1976	410	400	-	120	30	-	-	30
	1977	1.310	1.210	10	450	240	-	40	200
Andere ontwikkelde landen ..	1975	2.230	1.350	700	650	1.030	380	600	670
	1976	2.060	1.500	510	300	1.500	710	790	680
	1977	2.090	1.470	580	330	1.430	670	640	490
Rest van de wereld	1975	440	230	80	120	550	460	20	230
	1976	1.060	450	270	180	910	690	120	210
	1977	2.600	1.000	1.150	440	1.530	820	330	360
Internationale instellingen	1975	1.510	1.060	340	860	4.020	1.980	670	1.360
	1976	3.100	2.250	670	1.890	5.300	2.270	790	1.960
	1977	2.450	1.950	240	850	4.730	1.960	810	1.660
Totaal emissies	1975	10.520	4.920	3.100	3.790	12.300	6.850	3.530	4.880
	1976	15.370	10.000	2.820	3.710	18.030	10.630	5.440	9.900
	1977	19.350	12.300	5.100	3.930	15.610	7.580	4.700	6.640

Bron: Jaarverslag BIB 1977-1978, blz. 107.

De meeste eurobonds luiden in Amerikaanse dollars, het aandeel handhaafde zich op 64%. De Duitse mark vergrootte zijn aandeel van 18 tot 26%. De Canadese dollar liep vanwege de zwakke wisselkoers terug van 9 1/2 naar 3 1/2%. De Japanse yen werd in april als uitgiftemunt geïntroduceerd: 2 emissies waren in yens gedeneerd. Het grote aandeel van de Amerikaanse dollarsector werd vooral in de eerste 9 maanden van 1977 gerealiseerd, voordat de zwakte van de dollar zeer duidelijk werd. Vanaf oktober vorig jaar verschoof de belangstelling zich naar de Duitse mark.

Bezien wij de situatie in de eerste helft van 1978, dan tekent zich hetzelfde beeld af als in de laatste maanden van 1977. Emissies luidende in Duitse markten, Zwitserse franken en Japanse yens voeren in verhouding de boventoon. Het totale emissiebedrag neemt als gevolg van de zwakte van de dollar af en bedroeg de laatste helft van 1977 slechts \$ 8 mrd. tegen \$ 10 mrd. in de eerste 6 maanden van 1977. De eurobondmarkt vierde op 15 juli jl. haar 15e verjaardag dan ook in een rustige markt.

De internationale valutarisicositatie

Wat het verloop van de wisselkoersen betreft, stond 1977 vooral in het teken van de grote depreciatie van de Amerikaanse dollar. Ondanks het grote tekort op de lopende rekening van de betalingsbalans van de Verenigde Staten, de falende energiepolitiek en het gestaag oplopen van het binnenlandse prijspeil, bleef de dollarkoers in het eerste halfjaar van 1977 vrij stabiel.

Deze ontwikkeling was vooral te danken aan de interventies van de centrale banken van Engeland en Italië, die nodig hun geslonken hoeveelheid monetaire reserves moesten aanvullen. Bij de bekendmaking in september van het verwachte

betalingsbalanstekort voor heel 1977 en voor 1978, ging het snel bergafwaarts met de dollarkoers. De interventie van de Bank of England verminderde en Duitsland, Japan en Zwitserland namen maatregelen ter beperking van de kapitaaltoevloed welke een gevolg was van de vlucht uit de dollar. Pas in april/mei van dit jaar kwam de dollar in herstel. De afgelopen maand daalde de dollar opnieuw in waarden. Deze recente depreciatie staat waarschijnlijk in verband met de plannen van de landen van de OPEC af te stappen van betaling van olie louter in dollars en over te gaan tot betaling in een mix van sterke valuta's, waarin de dollar wel de belangrijkste plaats inneemt, maar niet meer de enige verrekeneenheid is.

Het meest is de dollar gedeprecieerd ten opzichte van de Japanse yen. In de periode van december 1976 tot juni 1978 bedroeg het depreciatiepercentage 27 en gezien de grote onevenwichtigheid tussen de Japanse export naar de Verenigde Staten en de Amerikaanse export naar Japan, zowel wat hoeveelheid als samenstelling betreft, ziet het er niet naar uit dat ondanks de genomen maatregelen op korte termijn een verbetering in de huidige situatie zal optreden. Behalve de yen liepen ook de koersen van de Zwitserse frank en de Duitse mark verder op ten opzichte van de dollar, niettegenstaande alle afgekondigde beperkende maatregelen en de verrichte interventies. Alleen al in het vierde kwartaal van 1977 intervenueerde de Deutsche Bundesbank voor \$ 5,2 mrd.

De grote mutaties in de wisselkoersen en de aanhoudende betalingsbalansonevenwichtigheden roepen de vraag op of een verandering in de wisselkoers nog wel het internationaal zo noodzakelijke aanpassingsproces beïnvloedt. Niettegenstaande grote mutaties in de wisselkoers veranderde de concurrentiepositie en de betalingsbalansonevenwichtigheid immers niet. Dit was een gevolg van het feit dat ofwel de nodige binnenlandse aanpassingspolitiek ontbrak (bijvoorbeeld in Italië), ofwel de concurrentiepositie wel verbeterde (bijvoorbeeld de Verenigde Staten) maar de betalingsbalans onevenwichtig bleef ten gevolge van structurele factoren als de mate van exportgeoriënteerdheid en het niveau van binnenlandse consumptie. Hier komt nog bij dat het kapitaalverkeer vaak nog de onevenwichtigheid van de lopende rekening versterkte in plaats van compenseerde. De BIB concludeert dan ook dat wisselkoersveranderingen wel nodig zijn voor het internationale aanpassingsproces, maar dat de wisselkoersinstabiliteit dit weer tegenwerkt. In het huidige systeem vormt het stelsel van flexibele wisselkoersen vaak een belemmering voor het voeren van een effectieve politiek gericht op het bereiken van juiste wisselkoersen. Indien het thans in studie zijnde nieuwe Europese monetaire stelsel eind dit jaar van de grond zou komen en tot een grotere monetaire stabiliteit zou leiden, krijgt de internationale aanpassingspolitiek meer kans van slagen.

Het eerder genoemde grote tekort op de Amerikaanse betalingsbalans leidde tot een recordtoename van de hoeveelheid internationale liquiditeiten, maar dan wel op een wijze waar men al jaren van afwil. Tabel 5 toont deze ontwikkeling. Ten opzichte van 1976 groeide de hoeveelheid internationale reserves met 23% tot \$ 317,7 mrd. De groei van de hoeveelheid Speciale Trekkingsrechten (SDR) is in verhouding tot de andere drie componenten van de liquiditeitsvoorziening achtergebleven. Dit is te betreuren daar de SDR niet aan enige nationale economie is gebonden.

Aanbevelingen

De wereldeconomie is slechts op het goede spoor terug te brengen, wanneer volgens de BIB aan een drietal voorwaarden wordt voldaan. Allereerst moet de onevenwichtigheid welke het gevolg is van de grote olie-import worden weggevoerd. De landen van de OPEC-groep moeten meer bij hun afnemers gaan besteden en de olieverbrijkende landen moeten hun olie-import beperken door de opvoering van de eigen produktie en/of de omschakeling naar andere energiebronnen.

Tabel 5. Verandering in de wereldreserves 1975 - 1977 (\$ mln.)

Landen	Goud	Vreemde valuta's	IMF reservepositie	SDR's	Totaal
Groep van Tien + Zwitserland					
1975.....	1.605	+935	+1.620	-235	+715
1976.....	-260	+5.870	+4.345	+15	+9.970
1977.....	+1.840	+34.255	+1.100	-265	+36.930
Uitstaande bedragen eind 1977.....	35.395	105.125	13.815	7.510	161.845
Andere ontwikkelde landen					
1975.....	-220	-1.360	355	85	2.020
1976.....	-240	+550	+400	125	+585
1977.....	-25	+1.635	+15	25	+1.600
Uitstaande bedragen eind 1977.....	3.940	23.165	1.075	720	28.900
Ontwikkelingslanden, anders dan olie-exporterende landen					
1975.....	80	-1.270	-100	215	1.665
1976.....	-90	+11.110	135	110	+10.775
1977.....	+180	+9.145	+55	+25	+9.405
Uitstaande bedragen eind 1977.....	2.200	44.915	535	1.165	48.815
Totaal olie-importerende landen					
1975.....	-1.905	1.695	+1.165	535	2.970
1976.....	-590	+17.530	+4.610	220	+21.330
1977.....	+1.995	+45.035	+1.170	265	+47.935
Uitstaande bedragen eind 1977.....	41.535	173.205	15.425	9.395	239.560
Olie-exporterende landen					
1975.....	50	+7.340	+2.785	50	+10.025
1976.....	+75	+8.005	+1.220	+15	+9.315
1977.....	40	+10.535	+205	+85	+10.785
Uitstaande bedragen eind 1977.....	1.485	69.580	6.555	485	78.105
Alle landen					
1975.....	-1.955	+5.645	+3.950	585	+7.055
1976.....	515	+25.535	+5.830	205	+30.645
1977.....	+1.955	+55.570	+1.375	180	+58.720
Uitstaande bedragen eind 1977.....	43.020	242.785	21.980	9.880	317.665

Bron: Jaarverslag BIB 1977-1978, blz. 132.

Op de tweede plaats moeten de overschot- en de tekortlanden maatregelen nemen om de betalingsbalansonevenwichtigheden tussen de industrielanden zelf op te heffen. Hiertoe moet in de overschotlanden de binnenlandse vraag worden gestimuleerd zonder gebruik te maken van een ruimere monetaire politiek, daar dit — zeker op de lange termijn — de inflatie en de rentevoet doet toenemen. De Verenigde Staten dienen hun groei, welke in 1977 4,9% bedroeg, op dit niveau te handhaven (de OESO-prognose voor 1978 is een groei van 3,75%) en dienen de olie-import rigoureuze te beperken.

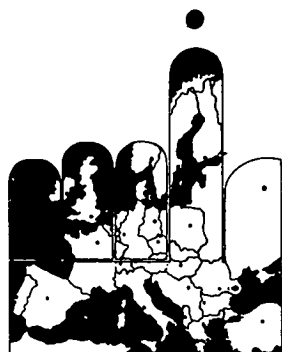
Ten slotte moeten alle landen trachten de inflatiespiraal terug te dringen. Het afgelopen jaar bedroeg de inflatie van alle OESO-landen te zamen 8% en voor 1978 wordt 7% verwacht, maar het feit dat in de Verenigde Staten de prijzen weer dreigen op te lopen, baart zorgen.

Opvallend is dat zowel de BIB als de OESO de Verenigde Staten aanraden snel een energieprogramma uit te voeren en met kracht de inflatie te bestrijden. Optimistisch is de OESO wel over het resultaat, daar zij verwacht dat het wegvloeiën van kapitaal van de overschot- naar de tekortlanden niet te veel problemen zal ontmoeten, mits er geen nieuwe valutarispanningen ontstaan.

Het resultaat van het recente topperleg van de regeringsleiders van de Verenigde Staten, West-Duitsland, Japan, Engeland, Frankrijk, Canada en Italië komt deels aan de verlangens van de BIB tegemoet. West-Duitsland en Japan hebben toegezegd hun economie extra te stimuleren. Zo heeft de Duitse regering al besloten de komende twee jaar ruim DM 10 mrd. in de economie te pompen door middel van belastingverlagingen en subsidies. De Amerikanen zullen de olie-import beperken, al zal het wel 1980 worden voor het effect goed merkbaar is.

Al met al komt het gematigde optimisme van de BIB ons terecht voor. Stel dat de twee grote overschotlanden de locomotiefunctie van de Verenigde Staten overnemen, dan moet de inflatie wel beperkt blijven en moeten de betalingsbalansonevenwichtigheden als gevolg van de olie-import worden weggewerkt, wil de beoogde overname slagen. Daarbij nemen we dan gemakshalve maar even aan dat het nieuwe Europese monetaire stelsel inderdaad eind 1978 in werking treedt.

A.H.A. van der Meer

Integratie en de coördinatie van het economische beleid van de lidstaten

DRS. E. A. MANGÉ

In de vorige bladwijzer wezen we op de noodzaak van een bindende coördinatie van het economische beleid van de lidstaten voor het welslagen van de aanzet tot monetaire integratie, die het Bremens Muntakkoord bevat. Het probleem van de coördinatie is een oud zeer in de EG, ondanks de verdragsbepalingen, de vele intentieverklaringen, de aanbevelingen en beschikkingen ter zake en de geschapen overlegorganen is op dit gebied nog weinig of geen voortgang geboekt. Vaak wordt dit geweten aan de politieke onwil van de lidstaten om op dit vlak bindende afspraken te maken. Deze onwil stoelt evenwel in belangrijke mate op economische achtergronden 1). Dit artikel belicht enkele aspecten van deze achtergronden, op basis waarvan besluiten worden genomen over de coördinatie van het economische beleid in het kader van het Muntakkoord.

Povere resultaten

Uit art. 2 van het Verdrag van Rome blijkt dat het geleidelijk nader tot elkaar brengen van het economische beleid van de lidstaten als een even belangrijk instrument wordt beschouwd voor het bereiken van de doelstellingen van de Gemeenschap als de instelling van een gemeenschappelijke markt. De lidstaten hebben trouwens de verplichting hun economische politiek te coördineren (art. 6,1) en wel in de mate waarin het ter bereiking van de doelstellingen van het Verdrag noodzakelijk is 2). Deze doelstellingen lopen parallel met de doeleinden van het economische beleid van de lidstaten: ontwikkeling, expansie, verbetering van de levensstandaard, stabiliteit en evenwicht; maar de voornaamste instrumenten van het economische beleid worden geheel of gedeeltelijk in handen gelaten van de lidstaten 3). Er bestaat dus een soort van taakverdeling tussen de Gemeenschap en de lidstaten, waaruit zowel de dienende functie als de neo-liberalistische grondslag van het Verdrag blijkt: het dient door het scheppen van een klimaat van algemene evenwichtige expansie en solidariteit het nastreven van de in artikel 104 genoemde magische vierhoek door de lidstaten te vergemakkelijken 4).

Tijdens de overgangperiode, waarin de opbouw van de gemeenschappelijke markt werd verwezenlijkt, beperkte de coördinatie van het economische beleid zich tot besluiten van organisatorische aard en enkele aanbevelingen.

Na de monetaire gebeurtenissen van 1961 (revaluatie van de gulden en de DM) publiceerde de Commissie een Memorandum (1962), dat een actieprogramma bevatte voor het realiseren van een monetaire unie. Op grond hiervan nam op 8 mei 1964 de Raad van ministers een aantal maatregelen om de coördinatie van het economische beleid te bevorderen: Comité's voor de conjunctuurpolitiek, voor de begrotingspolitiek en voor de politiek op middellange termijn werden ingesteld, evenals een Comité van presidenten van centrale banken 5), dat de monetaire ontwikkelingen in de lidstaten diende te volgen. Zij werkten alle samen met het Monetair Comité, dat in art. 105,2 is voorzien en dat tot taak heeft de monetaire en financiële toestand van de lidstaten en de Gemeenschap alsmede de algemene regelingen van het betalingsverkeer der lidstaten te volgen. Mede op grond van adviezen van deze comité's heeft de Raad in de overgangperiode een drietal aanbevelingen tot de lidstaten gericht 6): in 1964 betreffende maatregelen strekkende tot herstel van het interne en externe economische evenwicht van de Gemeenschap en in 1966 en 1968 betreffende de richtsnoeren voor de conjunctuurpolitiek. Met betrekking tot deze aanbevelingen dient evenwel te worden opgemerkt dat deze er zijn gekomen doordat de voorstellen van de Commissie overeenstemden met de economisch-politieke inzichten van alle lidstaten om hun inflatiegraad te drukken. Of, zoals Balassa het uitdrukt: „since the national interests as seen by

the governments largely coincided, consultations in the EEC framework were used to support the positions of individual governments” 7). Over het geheel gezien was gedurende deze periode de coördinatie van het economische beleid aan de magere kant; nadruk werd gelegd op het instellen van de gemeenschappelijke markt. De povere resultaten konden dan ook niet verhinderen dat de economische en monetaire ontwikkelingen in de lidstaten zeer uiteenlopend waren (o.a. met betrekking tot inflatie en betalingsbalans).

Onmiddellijk na het verwezenlijken van de gemeenschappelijke markt (juli 1968) stelde de Commissie een Memorandum op over de coördinatie van het economische beleid en de monetaire samenwerking (het z.g. Plan-Barre) 8). Op grond hiervan vaardigde de Raad op 17

1) Zie hierover ook J. L. Pelkmans in *Nieuw Europa*, 1976, nr. 1, blz. 35 e.v.

2) Terecht wijst H. H. Maas, De bevoegdheden van de Gemeenschap en de verwezenlijking van de economische en monetaire unie, *Sociaal-Economische Wetgeving*, juni/juli 1971, blz. 351, erop dat ten onrechte al te vaak wordt gedacht dat coördinatie slechts noodzakelijk is in de mate waarin dit voor de werking van de gemeenschappelijke markt noodzakelijk is.

3) Dit komt duidelijk tot uitdrukking in art. 104, dat de lidstaten de verplichting oplegt te zorgen voor betalingsbalans evenwicht, een stabiele muntwaarde, een stabiel prijspeil en een hoge graad van werkgelegenheid.

4) P. J. G. Kapteyn en P. VerLoren van Themaat, *Inleiding tot het recht van de Europese Gemeenschappen*, Deventer, 1974, blz. 46.

5) Ten einde de coördinatie van het economisch beleid te versterken, werden in februari 1974 het Comité voor conjunctuurpolitiek, voor begrotingspolitiek en voor de politiek op middellange termijn samengevoegd in het Comité voor de economische politiek. Dit bleek niets nieuws te zijn: drie subcomité's werden in de schoot van dit Comité opgericht, die qua structuur en qua bezetting merkwaardig sterk overeenstemden met de vroegere comités: H. Wallace, W. Wallace en C. Webb (eds.), *Policy making in the European Communities*, Londen, 1977, blz. 83.

6) H. H. Maas, op. cit.; blz. 352.

7) B. Balassa (ed.), *European economic integration*, Amsterdam, 1975, blz. 190.

8) *Suppl. EG-Bull.* 1969-3.

juli 1969 een Beschikking uit waarin werd voorgeschreven dat over belangrijke beslissingen of maatregelen op het gebied van de economische politiek op korte termijn voorafgaand overleg dient te worden gepleegd 9). Deze verplichting bleef evenwel een dode letter, zoals de kort daaropvolgende devaluatie van de Ffr (augustus 1969) en revaluatie van de DM (oktober 1969) aantoonde. Dit is de facto ook het geval met de latere voorschriften inzake coördinatie van het economische beleid, zoals in de Beschikking van 22 maart 1971, waarin een plan werd goedgekeurd voor een stapsgewijze verwezenlijking van een Economische en Monetaire Unie vóór 1980 10) en in de Beschikking van 14 februari 1974 betreffende de verwezenlijking van een hoge mate van convergentie van de economische politiek van de lidstaten 11).

Trade-offs

Ten aanzien van deze povere resultaten inzake coördinatie van het economische beleid van de lidstaten en in het bijzonder het niet eerbiedigen van de procedures voor communautaire raadgevingen, merkt Barre terecht op dat „deze toestand niet ontstaan is door onwil van deze of gene, noch door bijbedoelingen; hij is toe te schrijven aan grote verschillen in de nationale situaties — dus in de belangen binnen de Gemeenschap —, aan uiteenlopende economische doctrines van lidstaat tot lidstaat en aan het verschil in opvatting over de juiste oplossing voor de internationale monetaire vraagstukken” 12).

In het bijzonder vloeit dit voort uit de uiteenlopende voorkeuren voor verschillende economische doelstellingen in de lidstaten, waardoor bij het uitstippelen en uitvoeren van het beleid onderlinge verschillen en onverenigbaarheden ontstaan 13), die niet alleen de verwezenlijking van de doelstellingen over en weer ernstig bemoeilijken, maar ook tot een divergerende economische ontwikkeling leiden. Hierdoor tendeert het nationale economische beleid ernaar steeds minder rekening te houden met de situatie in andere lidstaten.

Zo bijvoorbeeld met betrekking tot prijsstabiliteit en volledige werkgelegenheid: de negatieve relatie tussen beide doeleinden (de z.g. pseudo-Phillips-curve) noodzaakt de nationale autoriteiten, overeenkomstig de bestaande preferenties en realisatiemogelijkheden, een keuze te maken tussen een bepaalde inflatie- en werkloosheidsgraad. Bepalende factoren voor deze keuze zijn, naast historische gronden, o.m.: de bestedingsontwikkeling, de produktiviteitsontwikkeling, de structurele werkloosheid, de strijdbaarheid van de vakbonden, de houding van de werkgevers tegenover loonstijgingen en hun mogelijkheden deze af te wentelen. Zo hecht Duitsland prioritair belang aan de inflatiebestrij-

ding als doelstelling van het economische beleid, desnoods ten koste van de werkgelegenheid 14), Frankrijk en Groot-Brittannië leggen daarentegen eerder nadruk op de doelstelling van volledige werkgelegenheid, al moeten ze hiervoor een hogere inflatiegraad aanvaarden.

Dit verschil in prioriteit van doelstellingen kwam bijvoorbeeld goed tot uiting in de uiteenlopende inflatieverwachtingen van de lidstaten in het kader van het derde programma voor de economische politiek op middellange termijn: West-Duitsland stelde voor de periode 1970-1975 een stijging van de consumptieprijzen met 1,9% voorop; voor Italië en Frankrijk bedroeg dit percentage respectievelijk 2,5 en 2,7, terwijl Nederland en België respectievelijk zouden streven naar 3,3% en 3,7%.

Ook tussen andere economische doeleinden bestaan dergelijke „trade-offs”. Zo bestaat bijvoorbeeld een positieve correlatie tussen economische groei en de stijging van het algemeen prijspeil, o.m. door de invloed van de inflatie op de spaar- en investeringsneiging 15). Aangenomen kan worden dat ook op dit vlak de preferenties van de lidstaten ver-

Deze rubriek wordt verzorgd door het Europa Instituut van de Rijksuniversiteit Leiden

schillen. Zo zal een land met een lage ontwikkelingsgraad, zoals Italië, streven naar een zo snel mogelijke economische groei en hiervoor een hogere inflatiegraad aanvaarden dan een land met een hoge economische ontwikkeling en een ruimer groeipotentieel, zoals bijvoorbeeld West-Duitsland.

De op dergelijke „trade-offs” geënte prioriteiten roepen in aanzienlijke mate weerstanden op tegen een coördinatie van het economische beleid: het verlies van deze prioriteitenbepaling en van de mogelijkheden om door interne beleidsmaatregelen autonoom economische doelstellingen na te streven, wordt als een te hoge prijs ervaren. Vooral landen met een relatief hoge inflatie zijn beducht voor de gevolgen die een gedwongen herziening van hun „trade-off” in de richting van een hogere werkloosheid zouden inhouden. Dat in de jaren zeventig de keuze tussen inflatie of werkloosheid weggevallen is, verandert hieraan weinig. Al kan weliswaar in deze situatie worden aangenomen dat van een harmonisatie van de inflatietempo's in het kader van een economische en monetaire eenmaking op lange termijn geen effecten zullen uitgaan op de werkgelegenheid 16), toch blijven op korte termijn de landen met een hoger inflatietempo geconfronteerd met een toename van de werkloosheid. Bovendien, hoe hoger het inflatietempo, hoe hoger de overgangskosten en hoe langer de aanpassingsperiode 17).

Interdependentie

Een verdere economische verklaring van de „politieke onwil” tot een verdere integratie door coördinatie van het economische beleid, is de vrees voor een versterking van de regionale onevenwichtigheden ingevolge de tendens naar een harmonisatie van de nominale loonvoeten tussen de lidstaten. De snellere stijging van de arbeidskosten in landen of gebieden met geringe produktiviteitsontwikkeling leidt dan tot hogere werkloosheid en tot een beweging van de produktiefactoren naar regio's met een snellere produktiviteitstoename. Landen met een zwakke economische structuur wensen de sociale en politieke gevolgen van dit verlies aan werkgelegenheid niet te aanvaarden 18).

M.a.w., de verschillen in economische structuur tussen de lidstaten remmen in belangrijke mate het integratieproces af. Deze verklaring lijkt in tegenspraak met een aantal conclusies uit de theorie van de economische integratie. Volgens deze theorie leidt integratie tot een zodanige economische interdependentie dat het niet alleen inefficiënt wordt om een onafhankelijk economisch beleid op nationaal niveau te voeren, maar ook dat de structurele dispariteiten en verschillen in factorenspreading een afnemende betekenis zullen hebben voor de economische activiteit, de werkgelegenheid en het kosten- en prijsniveau 19). M.a.w., de economische integratie zou de convergentie van de economische ontwikkeling van de lidstaten automatisch bevorderen en in het bijzonder de mogelijkheden voor divergerende prijsontwikkelingen reduceren. In de praktijk blijkt dit echter niet zo te zijn: de economische ontwikkeling van de lidstaten is steeds uiteenlopend geweest 20). Na het instellen van de gemeenschappelijke markt werd dit zelfs nog sterker. Dit stelt dan toch de vraag naar de bereikte economische interdependentie in de Gemeenschap.

9) *Pb.* 1969, nr. L 183.

10) *Pb.* 1971, nr. L 73.

11) *Pb.* 1974, nr. L 63.

12) Uiteenzetting van Barre voor het Europees Parlement op 18 mei 1971, *EG-Bull.* 1971-6, blz. 23.

13) Voor een beschrijving van de verschillende aspecten van harmonie en conflict, zie J. Zijlstra en B. Goudzwaard, *Economische politiek en concurrentieproblematiek in de EEG en de lidstaten*, *Serie Concurrentie EEG*, nr. 2, Brussel, 1966, deel I.

14) H. Wallace, op. cit., blz. 84.

15) B. Balassa, op. cit., blz. 188.

16) E. Van Rompuy, *Groot-Brittannië en de Europese monetaire integratie*, Leuven, 1975, blz. 18.

17) P. De Grauwe, D. Heremans en E. Van Rompuy, *Naar een relance van de Europese Monetaire Unie?*, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Ideeën en Studies, nr. 305, Brussel, 1975, blz. 12.

18) *Ibid.*, blz. 13.

19) H. Wallace, op. cit., blz. 84.

20) De revaluatie van de DM (in 1961 en 1969) en die van de gulden (in 1961), evenals de devaluatie van de Ffr. (in 1969) zijn hiervan het rechtstreekse gevolg geweest.

Het meten van de interdependentie gebeurt vaak aan de hand van het aandeel van de import of export in het BNP, maar dit geeft slechts een indicatie van beperkte waarde. Gedeeltelijk omdat export en import een marktwaarde aanduiden terwijl het BNP toegevoegde waarde is; tevens omdat het BNP ook niet-internationaal verhandelde goederen omvat. Een betere aanduiding geeft het aandeel van de import van industriële produkten afkomstig van partnerlanden in de binnenlandse consumptie van deze goederen. In 1971 bedroeg dit aandeel 26,5% voor de BLEU, 22,2% voor Nederland, 7,8% voor Duitsland, 6,7% voor Italië en 6,5% voor Frankrijk 21). M.a.w. slechts de BLEU en Nederland vertonen een hoge interdependentiegraad, maar dit is eerder te wijten aan de grootte van hun economie dan aan integratie-effecten. Een ander aspect dat op geringe interdependentie wijst is bijvoorbeeld de industriële structuur van de lidstaten: er is geen duidelijke specialisatie zoals in de Verenigde Staten, waar bijvoorbeeld de belangrijkste industrietakken (staal, textiel, scheepsbouw, enz.) sterk regionaal geconcentreerd zijn. Terecht merkt Verdoorn op dat het voornaamste effect van de EG een toeneming van de specialisatie binnen bedrijfstakken is geweest en in veel mindere mate tussen bedrijfstakken 22).

Al te vaak worden sterke economische bindingen, in de Gemeenschap als het voornaamste gegeven aangenomen en wordt de afhankelijkheid van de lidstaten van de rest van de wereld over het hoofd gezien of bagatelliseerd. De uit-

eenlopende economische ontwikkelingen en reacties van de lidstaten op de internationale monetaire crisis, de opeenvolgende dollarmoeilijkheden, het grondstoffen- en energieprobleem en de wereldinflatie tonen o.i. de externe afhankelijkheid duidelijk aan. Ook de recente convergentie van de inflatietempo's vindt eerder haar oorzaken buiten dan binnen de Gemeenschap.

Besluit

Hoewel we ons ervan bewust zijn slechts een beperkt aantal aspecten te hebben behandeld (en dan nog op summier wijze), menen we toch te kunnen concluderen dat men niet voornamelijk mag vertrouwen op immanente economische factoren, als het erom gaat het welslagen van de vooropgestelde stappen naar monetaire integratie te verzekeren. In beginsel zal men ook nu niet kunnen rekenen aan een flinke stap in de richting van de aanbevelingen, welke in 1975 reeds door de commissie-Spiereburg zijn omschreven als noodzakelijke voorwaarden tot het verwezenlijken van een muntunie 23), waarbij de noodzakelijke coördinatie van het economische beleid van de lidstaten *minstens* in de volgende richting moet gaan. In het bijzonder dient er een gelijktijdige coördinatie van het interne en externe monetaire beleid te komen: reeds in de vorige bladwijzer wezen we erop dat afspraken over een wisselkoerssysteem op termijn niet houdbaar zijn, indien iedere lidstaat verder zijn eigen interne monetaire beleid kan voeren.

Daarom dienen gemeenschappelijke regels te worden vastgelegd met betrekking tot de geld- en kredietvoorziening, evenals een strikte coördinatie van het krediet- en rentebeleid. Deze beperkte overdracht van nationale beslissingsmacht over de monetaire politiek naar gemeenschapsniveau is o.i. een *conditio sine qua non* voor een goede werking van het muntplan.

Aansluitend dient ook het begrotingsbeleid — in het bijzonder met betrekking tot het stijgingstempo van de overheidsuitgaven, de grootte van het begrotingsaldo en de financiering ervan — te worden gecoördineerd, evenals bepaalde aspecten van het inkomensbeleid. Verder dient alles in het werk te worden gesteld om tot een werkelijke kapitaalmarktintegratie en afschaffing van de bestaande kapitaalcontroles en kapitaalverkeersbeperkingen te komen. Voorts moeten maatregelen worden getroffen om de externe afhankelijkheid te verminderen en de economische bindingen tussen de lidstaten te versterken. Dit vereist niet alleen een versterking van de gemeenschappelijke markt en een uitbreiding van de informatie-uitwisseling en het overleg over en weer, maar ook en vooral

21) B. Balassa, op. cit., blz. 191.

22) P. J. Verdoorn, Economische gevolgen der handelspolitieke integratie binnen de EEG 1956-1970, CPB-overdrukken, nr. 150, blz. 3.

23) Rapport van de Adviescommissie Europese Unie, 1975, hoofdstuk 5 en hoofdstuk 13, i.h.b. 13.5.

Vacatures

Functie:

Blz.:

ESB van 2 augustus

Registeraccountants (m/v) voor de Interne Accountantsdienst van de Amro Bank te Amsterdam

IV

Gevorderde assistent-accountants (m/v) voor de Interne accountantsdienst van de Amro Bank te Amsterdam

IV

ESB van 9 augustus

Statistisch medewerker op de afdeling economisch onderzoek van de Vereniging van Exploitanten van Gasbedrijven in Nederland te Apeldoorn

II

(Regionaal) econoom voor het streekgewest Land van Cuijk

II

Redacteur economie voor Intermediair te Amsterdam

III

Medewerker voor het Ministerie van Algemene Zaken met als taak het volgen en analyseren van de economische ontwikkeling in het buitenland

III

Financieel beleidsmedewerker voor het bureau stadsvernieuwing van de Gemeente Rotterdam

III

Bedrijfseconoom/econometrist (m/v) voor de sector Coördinatie Administratieve Systemen van het directoraat Financiële Informatie en Planning bij de Amro Bank

IV

ESB van 16 augustus

Econoom tevens waarnemend afdelingschef voor de afdeling Grondzaken van de Dienst Stadsontwikkelingen en Volkshuisvesting te Groningen

822

Econoom ten behoeve van de afdeling Economisch onderzoek en statistiek van de FME te Zoetermeer

830

Jonge academici of HBO-ers in de financieel-economische richting voor functies in de kredietsector van de NMB

834

Buitengewoon hoogleraar marktkunde (m/v) aan de Economische Faculteit van de VU te Amsterdam

835

Stafmedewerkers (m/v) voor het Ministerie van Financiën (t.b.v. het Directoraat-Generaal van de Rijksbegroting, Secretariaat van de Commissie voor de Ontwikkeling van Beleidsanalyse)

836

Wetenschappelijke medewerkers voor het Centraal Planbureau (m/v)

836

Beleidsmedewerker voor het Ministerie van Onderwijs en Wetenschappen t.b.v. de Directie Arbeidsvoorwaardenbeleid, afdeling Analyses

836

Chef sectie statistiek voor de afdeling Fondsenbeheer, Administratie en Statistiek van de Sociale Verzekeringsraad

II

Medewerkers voor het Ministerie van Economische Zaken (m/v) t.b.v. het Directoraat-Generaal voor Prijzen, Ordening en Regionaal Beleid

III

Econoom voor research op breed terrein bij de afdeling Financiële Zaken van Philips in Eindhoven

III

Econoom bij de Universiteits Bibliotheek van de Erasmus Universiteit Rotterdam

IV

dat de bestaande structuurverschillen in de Gemeenschap worden gereduceerd. Er moet dus ernst worden gemaakt met de op- of uitbouw van een communautair regionaal beleid, industriebeleid, sociaal beleid en energiebeleid.

Ten slotte moet een einde worden gemaakt aan wat Balassa de „policy-coordination cycle” 24) noemt: de coördinatie wordt verwaarloosd wanneer alles goed gaat op economisch gebied en krijgt pas meer aandacht naargelang de economische problemen zich opstape-

len, maar stuit dan op onoverkomelijke bezwaren. Een tijdschema, parallel met de monetaire integratie, moet dus worden opgesteld met betrekking tot de coördinatie van het economische beleid op korte en middellange termijn; en het moet geëerbiedigd worden.

E. A. Mangé

24) B. Balassa, op. cit., blz. 191

R. Wijkstra: Werkgelegenheid — een zaak van welzijn. Bedrijfskundige signaleringen, Stenfert Kroese BV, Leiden/Antwerpen, 1978, 56 blz., f.10,40.

Kort voor zijn besluit af te treden als directeur van de Nehem publiceerde de heer Wijkstra dit interessante, gemakkelijk leesbare, boekje over de huidige hardnekkige sociaal-economische problemen. Deze problemen komen tot uitdrukking in het toenemende aantal in moeilijkheden verkerende bedrijven met, als gevolg een groeiende werkloosheid. Het boekje bevat vier hoofdstukken, ieder onderverdeeld in korte paragrafen:

1. aard en oorzaken van onze economische problemen;
2. het werkgelegenheidsvraagstuk;
3. voorstellen voor mogelijke oplossingen;
4. sociaal-economisch structuurbeleid.

De uiteenzetting van de economische problemen is beknopt, maar niettemin tamelijk volledig. De auteur is erin geslaagd uiteen te zetten dat we te kampen hebben met een groot aantal tegelijkertijd optredende structurele vraagstukken (geringe groei van de wereldhandel, technische ontwikkeling, overinvesteringen, een verzadiging van duurzame consumptie, ongunstige concurrentiepositie enz.). Hij is van mening dat deze problemen niet moeten worden opgelost vanuit de voortgangsideologie, maar met een richtsnoer „de aarde zodanig in

te richten, te gebruiken en te onderhouden, dat de vruchten van de aarde en van onze arbeid in dienst worden gesteld van het menselijk welzijn, ook van na ons komende generaties”.

De uiteenzetting van de mogelijke oplossing is eveneens beknopt. Het valt op dat de auteur een groot aantal oplossingen genuanceerd bespreekt, zij het door een progressieve bril. Hij vindt het nodig dat overheid, werkgevers en werknemers te zamen een integraal en samenhangend structuurbeleid ontwikkelen en vervolgens uitvoeren. De heer Wijkstra werkt dit nader uit in het m.i. meest interessante hoofdstuk: „Sociaal-economisch structuurbeleid”. Speciale aandacht krijgt het sectorstructuurbeleid, waaronder hier wordt verstaan het beleid dat zich richt op branches of sectoren in het bedrijfsleven en dat gebruik maakt van meer gerichte, specifieke maatregelen (is een onderdeel van het mesobeleid). De terminologie is ietwat verwarrend. Het lijkt mij zinvol dat de economen eens duidelijk uiteenzetten wat zij verstaan onder sectorbeleid, structuurbeleid, mesobeleid enz.

De auteur noemt een groot aantal motieven waarom er een sectorstructuurbeleid zou moeten worden gevoerd, die er alle op neerkomen dat er dient te worden gestreefd naar een zekere strategische

planning op sectorniveau. Wijkstra durft daarbij over de grenzen van de sector heen te kijken, zodat ook rekening wordt gehouden met veranderingen in de sectoropbouw en met het in de nota *Selectieve groei* genoemde facettenbeleid. Zoals hiervoor reeds gezegd, wil hij het sectorstructuurbeleid op tripartite basis voeren. Dit alles mag evenwel z.i. niet tot een blauwdruk van de economie leiden, omdat daarvoor de materie te ingewikkeld is en er onvoldoende gegevens over de ontwikkelingen binnen en tussen de sectoren op korte en lange termijn bestaan. Dat neemt overigens niet weg dat ernaar gestreefd moet worden het inzicht in die ontwikkelingen te vergroten. De auteur verwijst daarvoor naar de structuuronderzoeken, die z.i. tot een continu sectoraal informatie-mechanisme zouden moeten leiden (vgl. het sectorale informatiesysteem dat door de COP voor de metselbaksteenindustrie is ontwikkeld).

Een tipje van de problemen bij de Nehem leert de lezer kennen bij de paragrafen over de herstructurering van bedrijfstakingen en de daarvoor noodzakelijke samenwerking tussen werknemers, werkgevers en overheid. De auteur constateert dat aan essentiële voorwaarden voor een herstructureringsbeleid (duidelijke en consistente beleidsopvatting over doel en instrumenten; bereidheid bij ondernemers tijdig te herstructureren en samen te werken; participatie van vakbeweging; sectorale informatie) thans nog niet wordt voldaan. Bovendien is het overlegklimaat „niet overmatig gunstig”. In het werk van de Nehem valt helaas waar te nemen, aldus de auteur, dat hierdoor ontstane gevoelens van bitterheid zich ontladen in gespannen verhoudingen over en weer.

Het wordt niet helemaal duidelijk of dit boekje als zwanezang van de directeur van de NEHEM was bedoeld. Enerzijds bevat het boekje immers nog hoop voor de toekomst, anderzijds kun je die directeur reeds zien vertrekken, vanwege de haast niet op korte termijn realiseerbare idealen inzake vermaatschappelijking en democratisering van het Nederlandse bedrijfsleven. Wat ook de reden voor het schrijven van dit openhartige boekje moge zijn, de auteur heeft er goed aan gedaan zijn pen op papier te zetten

L. Hoffman

**Indien u niet álles op economisch gebied kunt lezen,
dan kunt u ESB onmogelijk missen.**

Nu al weer sedert heel wat jaren houdt de sociaal-psycholoog Mulder zich bezig met het bestuderen van machtsproblemen en het propageren van de door hem ontwikkelde „machtafstandreductie-theorie”. Met dit boekje richt hij zich nu ook op de internationale markt. In Nederland verschenen al eerder het met de Kluwerprijs bekroonde essay *Het spel om macht* (1972) en het uitvoeriger *Omgaan met macht* (1977).

Het hier besproken boekje is helder geschreven en overzichtelijk opgebouwd. Na een inleiding volgt in het eerste hoofdstuk een weergave van de theorie; in het tweede de onderzoeksmethoden; in het derde de onderzoeksresultaten en ten slotte het onvermijdelijke concluderende hoofdstuk.

Mulder benadrukt het belang van een micro-analyse van machtsproblemen. Niet alleen omdat bestudering van die problemen op het niveau van de kleine groep naar zijn mening in de loop van de tijd in aandacht is onderbedeeld, maar ook en vooral omdat iedere machtsstrijd wordt gepland en wordt begonnen vanuit kleine groepen, ook op internationaal niveau.

Als hulpmiddel voor een dergelijke micro-analyse biedt hij zijn z.g. machtafstandreductietheorie aan. Deze

is naar zijn mening superieur aan de economische verklaring vanuit de nutstheorie enerzijds en psychologische verklaringen zoals de atonomie- en de zelfrealisatietheorie anderzijds. Zijn theorie, neergelegd in een vijftiental hypothesen, berust op de gedachte dat er een verlangen naar macht en machtafstandreductie bestaat en dat dit verlangen wordt verzwakt of wordt versterkt naargelang de plaats die men in de machtsorde inneemt. De voornaamste voorspelling die uit zijn theorie is af te leiden, is het bestaan van een tendens tot machtspolarisatie, wat resulteert in een groep van machthebbers enerzijds en machtelozen anderzijds.

Hoewel het boekje als geheel genomen een positief oordeel verdient, zijn er toch wel een aantal kritische opmerkingen te maken:

- De in de theorie opgenomen uitspraken verschillen nogal van soort. Sommige hebben meer weg van hypothesen, andere zijn meer oriënterende of tendensuitspraken. Het zou aanbeveling verdienen ze wat strakker te formuleren in „als... dan...” of „hoe meer... des te...”-vorm. Dan eerst wordt het mogelijk geldige afleidingen te maken en voorspellingen te doen.

- De uitspraken zijn gesteld in een taal

die nauw verwant is aan het dagelijks spraakgebruik. Dat maakt het boek wel makkelijker te lezen, maar roept tegelijkertijd grote operationaliseringsproblemen op.

- De toetsing van de theorie is minder rigide dan deze had kunnen zijn, o.a. vanwege de hierboven genoemde punten van kritiek. Wat al te makkelijk ook worden de concurrerende theorieën aan de kant geschoven. Aanhangers van die theorieën zullen er vast ook wel in slagen een aantal bevestigende onderzoeksresultaten op tafel te brengen. Daarom is het zaak cruciale experimenten op te zetten, waarin de verschillende concurrerende theorieën tegelijkertijd worden getoetst.

- Ten slotte nog een laatste opmerking. De lezer die niet geheel onbekend is met het werk van Mulder krijgt bij het lezen van dit boekje een verontrustend „déja-vu”-gevoel. Bij controle blijkt dan dat het hier gaat om een haast letterlijke vertaling van het al eerder genoemde essay *Het spel om macht*. Maar nergens in dit hele boek staat dat vermeld. Dat lijkt me nogal in strijd met de uitgever- en schrijverszeden. De Nederlandse lezer zij gewaarschuwd. Ook al gezien de prijs kan hij beter de bij Boom verschenen Nederlandse uitgave aanschaffen.

Wil Arts

Het gemeentelijk energiebedrijf van Voorburg verzorgt de distributie van gas en electriciteit in de gemeente alsmede de openbare verlichting. De administratie van het bedrijf is, naast de zorg voor de bedrijfsboekhouding en de verbruiksadministratie, belast met de inning van reinigings- en rioolrechten, de meteropneming en incasso ten behoeve van het waterleidingbedrijf De Vlietstreek alsmede met de incasso van de abonnementsgelden voor de Casema. De administratieve dienst, bestaande uit circa 25 medewerkers, wordt geleid door een administrateur. Aangezien deze functionaris medio 1979 de pensioengerechtigde leeftijd bereikt zoeken wij, in verband met de gewenste continuïteit in de leiding, thans reeds een opvolgend

ADMINISTRATEUR

Vereisten:

- het bezit van de diploma's S.P.D.-I en II en/of Gemeentefinanciën of gelijkwaardige opleiding
- ervaring in een soortgelijke administratie
- goed inzicht in automatiseringsvraagstukken
- goede schriftelijke en mondelinge uitdrukkingsvaardigheid
- bekendheid met de beheersvorm van een gemeentelijk nutsbedrijf is gewenst.

Salaris, afhankelijk van ervaring, tot ten hoogste f 5.032,— per maand. De bij de overheid gebruikelijke rechtspositieregelingen (w.o. een gunstige ziektekostenvoorziening) zijn van toepassing.

Sollicitaties, gaarne binnen 14 dagen, te richten aan Burgemeester en Wethouders, Postbus 905, 2270 AX Voorburg, met vermelding van nr. ESB 27

